

BOKOR ARANY NAGYDÍJ

BULÁNYI GYÖRGY testvérünknek abból az alkalomból, hogy a magyar hierarchia ismét ellökte kinyújtott jobbát, mi pedig a Bokor Porta avatásán újra megszoríthatjuk egymás kezét. Mi, a testvérei a legnagyobb elismeréssel adózunk Neki, és Mellette vagyunk hűséges szeretetünkkel.

A BOKOR ARANY NAGYDÍJJAL szeretnénk megköszönni neki élete művét: a Bokrot, a sziklára épített közösséget, a számtalan testvért és barátot; köszönjük minden elvállalt szenvedését és áldozatát; köszönjük, hogy lelkiismerete szavához mindig, minden körülmények között hűséges marad; köszönjük, hogy soha nem adja fel; s hogy bántásainkat is szeretettel viseli, hogy mindig képes újírtani.

A BOKOR ARANY NAGYDÍJ juttassa mindig eszébe a testvéri elismerést és szeretetet, és feledtessen el Vele minden bántást. Legyen büszke arra, hogy beteljesült rajta Jézus ígérete: A világ üldözi, a testvéri közösség és az Isten elismeri Öt.

*Kelt Budapesten, a Bokor Porta avatásán,
1997. augusztus 30-án*

*A BOKOR TANÁCS, az 1996/97. évi KÉPVISELET:
Kovács László, Bajnokné Benyhe Judit, Dőry István,
Áts András, Schanda Beáta, Bajnok Kristóf, Fehér Mária.*

XXVIII. évfolyam 6. szám 2021. június

Bulányi Gy.: Csak felebarátot ismerés és...	4753
Csiky A.: Keresztény katonai...	4754
Kovács L.: „Régi dicsőségünk”	4757
Csapody T.: Szelídek lázadása	4762
J. Krishnamurti: Erőszakmentesség	4764
Kotász Z.: Hazádnak...	4765
Merza J.: Apokalipszis	4766
Habos L.: Acélajtók mögött	4769
Szalay E.: Interjú Dr. Merza Józseffel	4772
Metzger B.: A fiát kereste (7.)	4774
KÖNYVAJÁNLÓK	4776
Habos L.: Versek	4777

«Az emberi elköteleződés folyóirata – családunkért,
nemzetünkért, mindenkiért – Isten Országá megvalósulásáért.»
Elérhetőség: koinonia.tarsak@gmail.com

BULÁNYI GYÖRGY

CSAK FELEBARÁTOT ISMERÉS ÉS KATONASÁG-MEGTAGADÁS

Említettem már, hogy Jézus szava, "Szeressétek inkább ellenségeiteket!", a 40-es évektől kezdve mit jelentett számunkra. Szemünkben ez a kereszténység legbensőbb lényegéhez tartozott és tartozik, ami nélkül nem létezik Isten Országá. Isten Országában ugyanis az embereknek csak egyetlen kategóriája található: a férfi és női felebarát. Ebben az Országban tehát, senki sem található, akár nő, akár férfi, aki ne volna felebarát. A világ kategóriáit

a./ szövetségesek,

b./ közömbösök, akikkel szemben közönyös és részvétlen lehetek, és

c./ ellenség - Jézus eltörölte.

Ezen eltörlés nélkül nincs Isten Ország, és az egyháznak nem lehet más célja, mint ennek az Országának az előmozdítása és hogy ezt a maga életében meg is valósítsa. Az évek során egyre világosabbá vált számunkra, hogy a másik életét elvenni, legyen az osztályellenség, hazaáruló, gyilkos, eretnek, csak a Sátán műve lehet. Azt a keresztényt, aki bármely okból megöli a másikat, abszolút ellentmondásnak tekintettük; fából vaskarikának, ami anyanyelvemben az abszurditás legmagasabb fokát jelöli. Az ifjú korunkban kapott nemzeti-katolikus nevelés hátterével nagy felfedezés volt számunkra, hogy az egyházban nemzetekfeletti mintatársadalmat kell látnunk, melynek tagjai mindenkinek mindent megbocsátanak, és senkit sem gyilkolnak meg ... kerül, amibe kerül. Megértettük a szavakat, amiket Péter hallott a Getszemáni-éjszakában, azaz felfedeztük, hogy minden kard Krisztus ellen van. Folytonosan alakuló tudatunk bombázni kezdte lelkiismeretünket.

Ez a bombázás 1979 szeptemberében egyik testvérünknel áttörést eredményezett. Dr. Merza Józsefet, egy magas képesítésű matematikust, 4 gyermek atyját, 48. életévében katonai szolgálatra hívták be. Diákkorában, 30 évvel korábban találkozott a kiscsoportokkal. A hatóságoknak átadott egy írást: Lelkiismeretem nem engedi meg, hogy katonai szolgálatot teljesítsek. Letartóztatták és elítélték: szabadlábba helyezése után állását veszítette. A hatalmak a lelkiismeretet olyan dolognak tartják, amit a hatalom akaratahoz kell formálnunk. Testvérünk esetében ez az államnak nem sikerült. Szabadlábba helyezése után az utcán valaki megszólította: "Uram, létezik még lelkiismeret?" Ritkán fordul elő, és igen sokba kerül. Az esetről értesítettük a püspöki kart. "Természetesen" semmi választ nem kaptunk, a Primás azonban Paskai püspöktől, a püspöki kar teológus szakértőjétől egy "Nézet" elkészítését kérte az esetről, a püspöki kar használatára. Paskai elkészíti "Nézetét": "az egyetemes keresztény lelkiismerettel nem áll ellentétben a katonai szolgálat... pillanatnyilag az erő csökkentése a másik oldalon az erőszak növekedésének lehetőségét vonná maga után". A másik oldalt a kapitalisták jelentenék. A következő években ezeket a "teológiai" gondolatokat gyakran halljuk majd a primás szájából.

1979 őszén Merza Jóska visszaadja katonakönyvét, s őt követően kb. 25 testvérünk kerül börtönbe a katonáskodás megtagadása miatt. A Bokor második hősi korszaka ez, mely tíz évet foglal magában. Eredményeként alighanem senki sem katonáskodik már a Bokor tagjai közül. A "felbujtókat" a Helsinkii Paktum aláírása következtében a pártállam nem tudja bebörtönözni, s ezért a hierarchia (a helyi és a vatikáni) siet segítségére; felfüggesztések, nyilvános működés

megvonása, kényszer-nyugdíjazások és -áthelyezések korszaka következik 1979 és 1982 között. Felzárkózik hazai püspökeink magatartásához a vatikáni hierarchia: 1983-ban Casaroli (Engedelmeskedjünk püspökeinknek!), 1987-ben Ratzinger (tanításom "téves, veszélyes és félreérthető") - hivatkozva természetesen rendre arra, hogy amit tesznek, az mind a "szentatya jóváhagyásával" történik.

A negyedik repedés az volt, amikor '80 körül Bokor-beli testvéreinknek az őket elítélő bírák ezt mondhatták: Magukat saját püspökeik is elítélik! A katonáskodás megtagadása miatt kerültek a törvényszékre. Püspökeinket megkerestük, s közöltük velük, hogy csak Jézus parancsát akarjuk teljesíteni, aki hüvelybe dugatta a kardot Péterrel. A Püspöki Kar teológus-szakreferense válaszol: azért nem támogathatnak minket, mert megbontjuk az erőegyensúlyt a NATO és a Varsói szerződés között. Kihúztuk magunkat, 30 árva magyar legény, hogy még erre is képesek vagyunk..., s ilyen teológiai indokolás alapján. Paskai László a neve a teológusnak és szakreferensnek. Róma is bedobta magát: Poggi, a Szentszék utazó nagykövete hívatott magához a Hiltonba, a közölte velem: Miklós Imre azt mondta neki, hogy zöld utat kap az egész kisközösségi munka, ha elállunk a szolgálatmegtagadástól. Nem álltunk el, nem óhajtottunk a pártállam engedélyével kisközösségeket csinálni. A Regnum Marianum, a Fokoláré, a Karizmatikusok sohasem vetemedtek szolgálatmegtagadásra. De annak következtében, hogy harminc Bokor-beli testvérünk hajlandó volt három évet ülni Baracsán, szabad utat kaptak egyháztól, államtól a maguk kisközösségi munkájára, amely már nem sértett állami érdeket. Bizonyítja ez, hogy nem a lefekvés az államhatalom előtt, nem a keleti politika biztosítja a hívek jézuskövetését, hanem a kurázsi, az áldozatot hozni tudás.

1999.

CSIKY ANNAMÁRIA

KERESZTÉNY KATONAI SZOLGÁLATMEGTAGADÓK MAGYARORSZÁGON 1979 ÉS 1989 KÖZÖTT

I. Bevezetés

Jelen szakdolgozat a keresztény meggyőződésből katonai szolgálatot megtagadók 1979 és 1989 közötti történetéről szól, magyarországi helyzetükről. Főként a katolikus katonai szolgálatmegtagadókkal kívánok foglalkozni, ami a vizsgált korszakban egyet jelent a Bokor bázisközösség egyes tagjainak erőszakmentességgel kapcsolatos

gyakorlatának elemzésével. Ebből következik, hogy e munkának nem célja az összes keresztény katonai szolgálatot megtagadó felekezet tanításának és magatartásának vizsgálata, bár azért róluk is esik majd szó.

Azért foglalkozom kiemelkedően a római katolikus katonai szolgálatmegtagadók, vagyis a Bokor közösség e csoportjának magatartásával, mert az ügyben hasonló gondolkodású keresztény felekezetek, bár szintén elutasították a katonai szolgálatot, ezzel kapcsolatban nem vállalták fel a szélesebb nyilvánosságot. A Bokor közösség velük ellentétben feladatának tekintette nem csak maga, hanem az összes érintett számára elérni azt a lehetőséget, hogy lelkiismeretére vagy vallására hivatkozva elkerülhessen minden olyan helyzetet, amely embertársai elleni erőszakos cselekedetre adhat alkalmat. Ezért dolgozatom az első katolikus katonai szolgálatmegtagadó Bokor-tag és az alternatív katonai szolgálatról szóló törvény bevezetése között megtett út, illetve időszak vizsgálatán alapszik.

A primer források bemutatását követően a Bokor közösség megalakulásáról, történetéről írok rövid áttekintést. Azért foglalkozom a témával kapcsolatban kiemelten a Bokor közösséggel, mert a vizsgált időszak 31 katolikus, fegyveres katonai szolgálatmegtagadója mind ehhez a mozgalomhoz kapcsolódik. A történetük kapcsán, bár nem szeretném teológiai szempontból elemezni a tanításukat, de főbb eszméiket, és azok gyakorlati megvalósítását mindenképpen ismertetnem kell. Ezek után térek rá a dolgozat központi témájának, a katonai szolgálat megtagadásának elméleti kérdésére.

Ezt követően a katolikus egyház álláspontját ismertetem a katonáskodás vonatkozásában, ami a témát tekintve igen jelentős szempont, hiszen a vizsgált közösség tagjai katolikus vallásukra és lelkiismereti meggyőződésükre hivatkozva tagadták meg a katonai szolgálatot. Ezért szükséges ismerni az egyház véleményét a kérdésről, hiszen a megtagadók tőlük reméltek segítséget, támogatást vagy legalább megértést ügyükkel kapcsolatban.

A katolikus egyház álláspontjának kifejtése után célszerű foglalkozni a magyar katolikus egyház és az állam közötti viszonytal is, ami nagymértékben befolyásolhatta az egyház reakcióját a vizsgált probléma vonatkozásában. A bázisközösségekkel szembeni fellépés, amelyben nagy szerepe volt az Állami Egyházügyi Hivatalnak, szintén nem kerülhető ki a téma feldolgozása kapcsán. Az állam és az egyház kapcsolatának vizsgálatán belül részletesebben kitérek

a katolikus bázisközösségek, azon belül is leginkább a Bokor közösség helyzetére.

Mindezek vizsgálata nélkül a katolikus, katonai szolgálatot megtagadók ügyének megértése nem lehetséges. Ezek kifejtése után térhetek rá a Bokor közösség erőszakmentes elméletének gyakorlatban való megvalósulására. Ennek során nem csak a sor- vagy tartalékos katonai szolgálatot megtagadókkal foglalkozom, hanem olyan egyéb katonai szolgálatmegtagadásokról is szót ejtek, mint például a katonakönyvük átvételét elutasító nőkről, vagy a már meglévő katonakönyvüket visszaküldő férfiakról.

Az eseményeket megpróbálom elhelyezni a korszak egyházi és állami viszonyába, mivel ez a fenti magaviseleti formák következményeire és megítélésére is fontos hatással bírtak. Felvetem azt a kérdést, hogy vajon ez fordítva is igaz-e, hogy ez a katolikus lakossághoz képest rendkívül elenyésző számú megtagadó, illetve mellettük kiálló társaik vajon hatással voltak-e, akár csak kis mértékben is, a kor egyházának és állami szférájának gondolkodására. Talán az 1989-ben elfogadott, az alternatív katonai szolgálatot lehetőségként megteremtő törvény elfogadásában is szerepet játszott az ő tevékenységük.

II. A felhasznált primer források bemutatása

A főbb témák, a gondolatmenet bemutatása, és a kérdésfelvetés után most rövid leírás következik a szakdolgozat megírása kapcsán felhasznált levéltári forrásokról.

Dolgozatom megírása során igyekeztem minél több levéltári forrást felhasználni. Az ezzel kapcsolatos lehetőségekről és tevékenységemről adok áttekintést. A téma vizsgálata során a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának és az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának iratanyagában végeztem kutatásokat.

A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára által az Állami Egyházügyi Hivatal iratanyagának egy részét, valamint egy, az Agitációs és Propaganda Bizottság ülésén létrehozott jegyzőkönyvet vizsgálhattam meg. Előbbit mikrofilmen, illetve fénymásolatban, utóbbit digitálisan volt lehetőségem megtekinteni.

Az Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH) 1989-ben szűnt meg, jogutód nélkül. Ebből következik, hogy az általa keletkezett, illetve nála őrzött iratanyagok ma már teljességében kutathatók. Az intézmény megszűnésének időpontja azért fontos, mert az iratanyag keletkezésétől számított 15 év már 2004-ben biztosan lejárt, így az irat keletkezési ideje nem jelenthetett problémát a kutatás során.¹ Leszámítva

¹ „A közlevéltárban őrzött (...) az 1990. május 2-a előtt keletkezett, a keletkezés naptári évétől számított tizenöt éven túli levéltári anyagban – a 24-24. §-okban foglalt kivételekkel

– (...) a kívánt téma megjelölését tartalmazó kérelemre bármely természetes személy ingyenesen kutathat” 1995. évi LXVI. törvény, 22. § (részlet)

természetesen azokat az iratokat, amiket titkosítottak, vagy a személyes adatok védelme miatt csak korlátozottan hozzáférhetőek.

Az ÁEH által létrehozott és kezelt iratok *Az államigazgatás felsőbb szervei* elnevezésű, vagyis a XIX. fondőcsoportban található. Azon belül az A-val jelölt, vagyis a *Központi (nem miniszteriális) kormányzati szervek* elnevezésű állagban, amiben pedig a 21-es fondcsoport foglalja magában az ÁEH iratait. Dolgozatom megírása során az elnöki iratokba (a) és a visszaminősített TÜK iratokba² (d) nyertem betekintést.

Az elnöki iratok kutatására az óbudai kutatóteremben volt lehetőségem, ahol mikrofilmen biztosították azok megtekintését. A visszaminősített TÜK iratok vizsgálata során Szabó Gyula³ mezőörsi plébános volt segítségemre, aki rendelkezésemre bocsátotta a levéltárból korábban fénymásolatban kikért ÁEH iratokat. Ezzel nagyban segítette munkámat.

Az ÁEH iratainak tanulmányozása során lehetőségem nyílt arra, hogy a vizsgált témához sokkal közelebb kerülhessek. Az általam olvasott irodalom szerzőinek többsége is használt levéltári forrásokat, általában még át is élték az adott korszakot, de az eredeti források olvasása mégis tágitotta ismereteimet. Így az áttekintett korszak magyar katolikus egyházának működése is sokkal érthetőbbé vált számomra. Az egyes személyek tevékenységét is jobban megismerhettem, mintha csak a nagyobb eseményeket és folyamatokat vizsgálhattam volna, mások tanulmányai és véleménye alapján.

Az ÁEH irataiból világossá vált számomra, hogy az állam milyen nagy befolyással bírt a magyar egyházak tevékenységére. A Magyar Katolikus Püspöki Kar működését nagymértékben befolyásolták az állami szervek elvárásai. Az általam vizsgált Bokor közösség történetéhez is nagyon hasznos és érdekes adalékokat jelentenek az ezzel kapcsolatos iratok.

A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárából az ÁEH iratain kívül még egy jegyzőkönyvet használtam fel, amelyet az Agitációs és Propaganda Bizottság egy 1988. júliusi ülésén készítettek. Ezt az Elektronikus Levéltári Portálon történő, a Levéltári Nyilvántartó Rendszerben történő keresés során találtam. Ebből ismerhettem meg az egyik, az alternatív katonai szolgálat bevezetésének problémáját felvető tárgyalás szövegét. Ez felsorolta az állam különböző érveit és érdekeit az ügyben, valamint a szocialista országokon belül kitekintést is adott a katonai szolgálatmegtagadással kapcsolatos helyzetről.

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában való kutatásom során annak 2. szekciójában találtam a témám vizsgálatához szükséges anyagot. Ez a szekció a *Szervezeti egységekhez nem kapcsolódó állambiztonsági iratok gyűjtőhelye* elnevezést kapta. Ezen belül a 2.7.1. kezdetű, vagyis a *Napi Operatív Információs Jelentések* segítettek az adatgyűjtésben. Ezekből ismerhettem meg az állami szervek információit a nem fegyveres katonai szolgálatot megtagadó tevékenységekről. Valamint az is kiderült ezekből számomra, hogy az állam mennyi figyelmet fordított az ezzel kapcsolatos tevékenységek megszüntetésére, elfojtására. Meglepődéssel tapasztaltam, hogy az állami szervek fontosnak tartották az ezzel való foglalkozást, a katonai szolgálatmegtagadás népszerűségének növekedésétől tartottak.

A levéltári anyagok utolsó csoportja, amit felhasználtam dolgozatom megírása során, Bulányi György hagyatékából származik. Még halála előtt kikérte az ÁBTL-ből a rá vonatkozó iratokat, amiket fénymásolatban meg is kapott. Ezeket dr. Csapody⁴ Tamásra bízta, hogy a későbbi kutatásokat ezzel is előremozdítsa. Dr. Csapody Tamás készséggel kölcsönadta a kikért iratokat, ezzel nagyban segítette munkámat.

Az ebben található iratokból a szövegben mindössze egyszer idézek, de ennél sokkal többet tettek hozzá dolgozatom megszületéséhez. Ezeknek a III/III-as jelentéseknek az olvasása nagyban hozzájárult ahhoz, hogy jobban megértsem, átéljem azt a légkört, amit ezek az iratok megjelenítenek.

Szeretném megjegyezni, hogy a levéltári forrásokból való idézés során azokat mindig eredeti formájukban jelenítettem meg, a szövegükben található helyesírási hibáikkal együtt.

Mint látható, próbáltam minél több levéltári forrástípust felhasználni a szakdolgozati témám kutatása kapcsán. Például levél, jegyzőkönyv, jelentés és feljegyzés is szerepel közöttük. Igyekeztem minél több nézőpontból, és minél több forrásból információkat és véleményeket gyűjteni az adott korszakból, az eseményekben résztvevő személyektől, hogy ezek által is biztosítsam a szöveg objektivitását. Az itt felsorolt levéltári források javarészt az állami szervek hozzáállását tükrözik, időnként megemlítve a szolgálatmegtagadók vagy más Bokor-tagok magatartását vagy kimondott gondolatait. Éppen ezért törekedtem arra, hogy minél több olyan szöveget is felhasználjak, amelyet a Bokor közösség egyes tagjai

² Titkos ügykezelésű iratok

³ Szabó Gyula: (Szombathely, 1960-) mezőörsi plébános. Várszegi Asztrik pannonhalmi főapát, a Lénárd Ödön Közhasznú Alapítvány egykori elnökének munkatársaként is végzett kutatásokat. Többek között ő írta az *Utak és útvesszők* című könyvet. Önálló könyve 2011-ben jelent meg, *A Pápai*

Magyar Intézet mint a magyar hírszerzés előretolt bástyája címmel. Dolgozatom megírása során mindkét munkáját felhasználtam.

⁴ dr. Csapody Tamás: (Sopron, 1960-) jogász-szociológus, az Alba Kör tagja, az erőszakmentesség történetének elkötelezett kutatója.

fogalmaztak meg. Ezt azért tartom elengedhetetlennek, mert ezek nélkül egyoldalú képet kaphatnánk.

Hozzáadhatna a dolgozathoz, ha a bírósági tárgyalások iratanyagát is megtekintettem volna, de ezt munkám megírásához nem tartottam feltétlenül szükségesnek, mivel az első fegyveres katonai szolgálatmegtagadó Bokor-tag, dr. Merza József története kapcsán feldolgoztam az ő tárgyalásának részleteit, amit Miklós Imre eljuttatott Lékai László bíborosnak.

Azon források esetében, amelyek kiadására sor került, a megjelent forrásokat elemeztem. Ezek közül a legfontosabbak között szerepel az ebben az időszakban először megjelenő katolikus kiadvány, az *Egyházforum*, aminek első számát 1986-ban adták ki, Luzernben. Ebben a folyóiratban több, a témával kapcsolatos forrás jelent meg, már a vizsgált időszak folyamán. A másik jelentős kiadvány, az évente megjelenő, Bokor-tagok által szerkesztett és írt *Karácsonyi Ajándék* című sorozat, melynek köteteit szamizdatként, gépirással sokszorosítottak. Ezekben is jelentek meg források, valamint gondolatok a témával kapcsolatban.

A dolgozat megírása során használt szekunder irodalmakra nem szeretnék külön kitérni, azokat a bibliográfiában kivétel nélkül feltüntettem. Munkám során igyekeztem elsősorban a primer irodalmakat alapul venni, és a szekunder irodalmakat kevésbé meghatározónak tekinteni. Ez persze nem azt jelenti, hogy alig használtam ilyen jellegű alkotást, csupán azt, hogy a forrásokból próbáltam kiindulni.

(folytatjuk)

KOVÁCS LÁSZLÓ

„RÉGI DICSŐSÉGÜNK...”

- EMLÉKEZÉS A „BARACSKÁSOK” TÍZ
ÉVÉRE -
(1979-1989)

A Bokor Nagy Tábor mai napjának témája az erőszak és erőszakmentesség. Nekem az a feladat jutott, hogy bevezető előadásként az elvi alapokról beszéljek. Közben kiderült, hogy a katonai szolgálatot megtagadó testvéreink („Baracskások”) most ünneplik meghucoltatásuk 30. évfordulóját. Az évfordulóra egyikük (Habos Laci) megkért, hogy a Bokor szemszögéből készítsek egy értékelést a „Baracskás” tíz évről, ami egy kis antológiába kerülne bele. Ilyen értékelésre természetesen nem vállalkoztam, mert ez képtelenség. De eszembe jutott két dolog.

Az egyik, hogy egy régi tartozást lehetne most törleszteniünk, hogy nyilvánosan és ünnepélyesen név szerint is megemlékezzünk a Bokor hőskorának főszereplőiről, akik nem csak beszéltek, de cselekedtek

is. Tehát az erőszakmentes gyakorlatról is van mit mondanunk.

A másik, hogy készült már a „Baracskásokról” egy mindent átfogó elemzés és értékelés, amit **Csapody Tamás** készített „*Elmélet és gyakorlat*” c. közel 100 oldalas tanulmányában, melynek alcíme: „Keresztény katonai szolgálatmegtagadók Magyarországon 1979 és 1989 között, különös tekintettel a Bokor Római Katolikus Bázisközösségre. (1992-1993)”. Ugyancsak ő írt egy megemlékezést a mostani évfordulóra is: „A katonaság megtagadás magyarországi történetének utolsó 30 éve (1979-2009)”.

E két felismerés birtokában úgy döntöttem, hogy a múltból nem csak elvekről, hanem főleg a gyakorlati megvalósulásról beszélek itt és most. „Régi dicsőségünkéről” szólok, mely éppen az ellenkezője annak, amiről Vörösmarty énekelt.

Arra vállalkoztam tehát, hogy Tamás engedélyével, felhasználva az ő tényszerű anyagát, hozzáteszem a magam személyes élményeit és észrevételeit, amelyek talán kicsit tükrözni fogják a Bokor közösségeinek és tagjainak akkori lelkiállapotát. A tanulságokat pedig közösen kell majd levonnunk!

1. A KIO és a Bokor

Mint ismeretes a Jézus ajkára adott evangéliumi mondatokból készült egy öt kötetes elemző mű (közel 1000 oldal), mely arról szól, hogy mi Jézus örömhírének lényege. Ez **Bulányi György: Keressétek az Isten Országát** c. könyve. Az elemzésből egyértelműen kiderült, hogy Jézus a mindenkire, még az ellenségre is kiterjedő szeretetet hirdette és élte. Ha nehezen is, de megemésztettük Jézus új parancsát, és annak azt a mozzanatát, mely az ellenségszeretet és erőszakmentesség kemény követelményét támasztotta velünk szemben.

Ezen *elvi alapok* birtokában a KIO elkészülte után (1968) még öt évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy néhány testvérünkben megfogalmazódjon a katonai szolgálat megtagadásának gondolata. Pedig mindenki előtt nyilvánvaló volt, hogy a katona az ellenség ellen harcol, a katona az ellenség megölésére esküszik fel és adott esetben az ellenséget meg is öli. Ezt pedig nem teheti az, akinek törvénye a „Szeressétek ellenségeiteket” jézusi parancs.

Voltak, akik lélekben elszánták magukat a katonaság megtagadására: Egyikük, Molnár Gyuszi a csoportomban volt és nagy izgalmat keltett bejelentése. Akkor az a vélemény alakult ki a közösségekben, hogy a frissen kibontakozó közösségeink nem bírnák viselni a várható nagy politikai vihart és üldözést, ezért türelemre kell inteni az előrejárókat. Magatartásunk nem kis sérülést okozott élenjáró testvéreinknek.

2. Katonaságmegtagadók

2.1. A kezdet

Újabb öt év telt el, amikor 1979 őszén *Dr. Merza József* 47 éves matematikus kapott behívót rövid utószolgálatra, amit megtagadott. Az eset meglepte az egész katonai és bírói apparátust. Három évvel korábban ugyan egy regnumos fiú, Kiszely Károly megtagadta a katonai szolgálatot, de azt egyedi esetnek vélhették. Jóska lépése viszont azt jelezte, hogy itt olyasmi történik, amire még nem volt példa, hogy egy történelmi egyház tagjai kezdik megtagadni a katonai szolgálatot. És teszik ezt a szocialista tömb és a Varsói Szerződés egyik tagállamában. A zavarodottság abból is látható volt, hogy Jóska két hónap fogház után kiengedték, és miután a katonakönyv átvételét is megtagadta, (ami a katonai szolgálat alóli kibúvás büntetének elkövetése volt, és ami visszaesőként 3-10 év börtönt is jelenthetett volna) csupán 10.000 Ft. pénzbüntetést kapott. Az ügyet az állam szerette volna elaltatni. Ám akkor már késő volt.

Az eset felrázta közösségeinket. Egyrészt aggodalommal töltött el minket, másrészt pedig büszkeséggel. Büszkeséggel, mert ki mertünk állni (értsd: egyikünk ki mert állni!) a jézusi erőszakmentesség mellett. Emlékszem ennek hatására a domonkos templomban (Domi) az esti ifjúsági misén méltattam Jóska lépését. Mise után az egyik egyházközségi képviselő odajött hozzám, hogy a hideg futkosott a hátán, amikor a katonaság megtagadásáról nyíltan beszéltem. Úgy tűnt, hogy a nyilvánosság egyben védelem is. Lékai bíboros áthelyezéssel fenyegetett meg. Végül csak később kerültem a márianosztrai börtön melletti plébániára, az 1981-es hajósi ifjúsági búcsún tett kijelentéseim miatt, miszerint a hierarchia kollaborál az állammal. A büntetés a papi tevékenység gyakorlása alóli fél éves felfüggesztés, a Budapestről való kitiltás és a márianosztrai internálás volt.

Lékai ugyancsak felfüggesztette félévre Gromon Andrászt. Ő a bíborosnak a magyar katonaszenteket dicsőítő prédikációját bírálta. A pártállam az Állami Egyházügyi Hivatalon (AÉH) keresztül Lékait mozgósította a papok megfélemezésére. Itt említem meg Döry Pistát, aki akkortájt éppen Ausztriában járt és belebotlott a Katpress hírügynökségbe. Elmesélte nekik a Magyarországon történeteket. Ettől kezdve nemzetközi érdeklődés is kísérte a szolgálatmegtagadókat.

2.2. A folytatás

A következő tíz évben (1979-1989) minden évben volt Bokor katonai szolgálatmegtagadó, akik javarészt a **Baracscai Fogház és Börtön** lakói voltak. Összesen 31-en, akik közül elítélésükkor 16-an letöltendő „fogház”, 11-en a szigorúbb

„börtön” büntetést kapták, a többiek felfüggesztett büntetést vagy megrovást.

1979-ben másodikként *Pintér István* pilisvörösvári, 22 éves nyomdász kapott nyolc hónap börtönt. Őt Gromon Bandin keresztül ismertem meg.

1980-ban *Márton Miklós* budapesti, 19 éves tanuló kapott nyolc hónap felfüggesztett büntetést, amiből letöltött 57 napot.

1981-ben *iff. Merza József* budapesti, 24 éves műszerész 18 hónap börtönt, és *Besze Imre* budapesti, 21 éves nevelő 30 havi fogházat kapott. Jocó a Kozma utcai börtöndróból készített és küldött nekem apján keresztül egy lehelet vékony kis keresztet, amit a közösségi miséken az asztalra raktunk. Imrével kapcsolatban arra emlékszem, hogy Imre bent sem veszítette el vidámságát.

1982-ben *Csizmadia Gábor* budapesti, 23 éves hírlapkézbesítő kapott közel három év, pontosabban 32 havi fogházat, és *Simonyi Béla* székesfehérvári, 25 éves erdőmérnök 14 havi fogházat. Mindketten nem sokkal előtte kötöttek házasságot. Béci szinte az esküvő után kerül börtönbe.

Gábor börtönbevonulásán keresztül éltem át először egészen közről, hogy mit jelentett ilyen döntést meghozni. Hasonlókat élhettek át a többi megtagadók és barátaik. Gábor Hegyi Zsóka csoportjába tartozott, aki pedig a mi közösségünk tagja volt. Akkoriban Márianosztráról Budapestre szökve Gáboréknál tartottam a közösségi miséket. Emlékszem a hideg balatoni nyaralóra, ahol Gábor döntött, azután az utolsó csoporttalálkozóra, amikor egy asztalon lévő narancsot szeleteltem fel és a héját eltettük, hogy mindaddig őrizzük, amíg Gábor ki nem szabadul. Virágnyelven leveleztünk, és mert egyszer engem jelölt meg látogatójának, így belülről is láthattam Baracskaát. Sosem felejttem, ahogy Gábor és Béci egymás mellett ültek a keskeny börtön asztal túloldalán, és ragyogott az arcuk. A sárisápi Szent Imre templombúcsún szentté is avattam őket, és javasoltam, hogy Szent Imre herceg, a fehéróroszok hadvezére helyébe inkább őket tegyük oltárra. A mise után a plébániai képviselőtestület tagjainak haragjától csak a plébános, a regnumos Rédei József mentett meg.

2.3. A tagadás fokozódik

A Közös Dolgaink (KD) adataiból kitűnik, hogy ekkorra már konszenzus, teljesen egyetértő vélemény alakul ki a Bokorban, a közösségvezetők körében a katonai szolgálat megtagadásával kapcsolatban. Ettől kezdve évente négyen is bevonultak Baracskaára.

1983-ban *Simonyi Gyula* székesfehérvári, 30 éves számítástechnikus megy börtönbe, aki 10 havi fogházat, *Magyar János* székesfehérvári, 22 éves templomgondnok, aki 34 havi fogházat, *Mohos*

László budapesti, 25 éves energetikus, aki 34 hónap fogházat és Habos László érdi, 20 éves gépszerelő, aki 31 havi fogházbüntetést kapott.

Székesfehérvár főanimátora Gyusza volt. Nem csoda, ha a két Simonyi első között ment Baracsára, Magyar Janival együtt. Gyusza börtönlevelezése feleségével Agival igazán példaértékű. Egyébként 17-en, akik később beszámoltak levelezésükről átlagosan 384 levelet írtak és 396 levelet kaptak.

Mohos Lici nevét a márianosztrai postán hallottam először. A postáskisasszony gyanúsán méregetett az ablak mögül, majd megkérdezte, hogy én vagyok-e az a Kovács Laci? Mondtam, hogy így hívnak. Elárulta, hogy az ő udvarlója, Mohos Lici is ismeri a Bokrot. Csibi attól kezdve külön kezelte a postámat. Lici sok borsot tört az Intézet vezetőinek orra alá tiltakozásaival, melyeket különböző fórumokon is tárgyaltak (Bp. Katonai Ügyészség, BV Országos Parancsnokság). Licit gyakran fenyegették meg. Itt mondom el, hogy összesen 12 fő 17 alkalommal 164 napot töltött fogdán. Fizikailag egyetlen embert bántalmaztak a smasszerok „csak úgy”, és egy alkalommal ugyanőt a rabtársak. A börtön vezetői és elítéltejei is úgy nyilatkoztak a mieinkről, hogy „ja, ezek a katolikusok, akikkel mindig baj van!”, szemben a Jehova Tanúival, akiknek „viselkedése kifogástalan volt”. Ennek az a magyarázata, hogy a bentiek és kintiek is szüntelen híreket juttattak el a hazai és külföldi szervezeteknek, amiket a Szabad Európa rádió és más külföldi hírközlőszervek is leközltek. Habos Laci Király Ignác szárnyai alól repült Baracsára. Szülei nem igazán örültek ennek, mint ahogy a többi megtagadó esetében sem. A legtöbb esetben a szülői féltés vagy fenyegetés volt a legnagyobb visszahúzó erő. Sokan ezért nem lettek katonaságmegtagadók.

1984-ben szintén négyen tagadták meg a katonai szolgálatot: Újvári József Halásztelekről, 21 éves autószerelő 33 havi fogház, Tanos Gábor Székesfehérvárról, 21 éves nevelő 14 havi fogház, Sever József Sopronból, 28 éves faipari mérnök 14 havi fogház, Dombi János Bányáról, 23 éves mozdonyvezető, aki 36 havi (kerek 3 év!) fogházbüntetést kapott.

Fehérvár ismét szerepel a listán, de új „fertőző gócba” is fény derül: Halásztelek és Bánya Dombi Feri hatóköre volt. Sopron pedig Béci működéséről árulkodott.

1985-ben szintén négyen álltak bíróság elé: Dombi Tibor Budapest, 21 éves pedagógus kapott 1 év felfüggesztettet, Uzsák Géza Székesfehérvár, 23 éves műszerész kapott 32 havi fogházat, Orbán Péter Budapest, 26 éves logopédus 34 havi börtönt

és Hegyi György Budapest, 20 éves tanuló 34 havi börtönt kapott.

Orbán Petyát Lévai Zsuzsin keresztül ismertem meg. Ismereteim szerint Petya és Jocó Kozma utcai börtönbüntetése volt a legkeményebb. Itt említem meg, hogy a katonasággal kapcsolatos megtagadók között nemcsak férfiak voltak, hanem nők is, akik közül az egyik Zsuzsi volt. Orvostanhallgatóként megtagadta a honvédelmi oktatást, amiből nagy ribillió támadt az egyetemen. De róluk még külön szövegek.

Hegyi Gyuri sorsa ismét közlőrl érintett. A Domiba járt az egész család. Zsóka pedagógus volt és munkahelyén is konfliktusa volt elvei és radikális nézetei miatt. Újságírók is megkeresték, de a beszélgetés után olyan cikk készült, amit a cenzura nem engedélyezett. Gyuri fia lépése kettős motívumból fakadt. Egyrészt a Bokorban tanult erőszakmentességből, másrészt társadalmi tiltakozásból. A katonaugy kirobbanása után Zsóka testvére, Dr. Légrádi Péter orvos, aki a politikai ellenzékkel volt kapcsolatban, Zsókaék lakásán próbált összehozni minket, mint „egyházi ellenzék” Konrádékkal. Konrád is az erőszakmentesség híve volt, bár a találkozó azzal a végszóval zárult, hogy mi nem vállalunk közösséget semmiféle politikai alakulattal. Különben is, ha egy politikai ellenzék hatalomra kerül, akkor eleve szöges ellentétbe kerülünk egymással. Erre akkor az volt a válasz, hogy ők mindig ellenzékben lesznek. Gyuri tehát két oldalról is motívált volt. Börtönbe kerülése után a rendőrség éjszakai házkutatást tartott nálunk, és a Zsókaéknaál „biztonságba” helyezett több köteg iratomat és beszédemet is lefoglalták. Zsóka rákban halt meg borzalmas szenvedések után. Gyurit nagy nehezen kiengedték a temetésre. Zsóka végakarata szerint temetése szinte Bokor ünnep lett, amely tiltakozás volt az erőszak minden formája ellen.

1986-ban ismét négyen tagadták meg a katonaságot: Csontos Barna Budapest, 21 éves építéstechnikus, aki 31 havi fogházat, Péller József Sopron, 18 éves mütös, aki 36 havi börtönt (letöltött 27 hónap), Szalai Imre Sopron, 27 éves erdómérnök, akit 10 havi börtönt, és Deli Gyula Budapest, 23 éves munkanélküli, aki 1 év felfüggesztett büntetést kapott.

Barna, Kiss Gábor és Kosztolányi Klári csoportjába tartozott. Döntése meglepett és elszántsága mélyen megindított minket. Barnát Kiss Gáborék látogatták. Deli Gyuszinak is nagyon drukoltunk. Péller Józsi kerek 3 év börtönbüntetést kapott. Itt jegyzem meg, hogy a statisztika szerint a bebörtönzötteket összesen 600 alkalommal látogatták fogva tartásuk ideje alatt (Egy főt

átlagosan 32-szer). Leggyakrabban a szülők, a feleségek, majd a bokorbeli testvérek. Három esetben a lelkivezető.

1987-ben két megtagadó: *Locsmáncsi Zsolt* Sopron, 21 éves adminisztrátor 24 havi börtönt kapott (letöltött 20 hó) és *Bene Béla* Pécel, 33 éves, akit a hatóság nem jelentett föl.

Az újabb soproni, Zsolt mellett, Pécel is beindul a szelíd Halász Bandi bácsi halászföldjén. Bene Béla felmentése talán már 1989 előszele lehetett.

2.4. A finis

1988-ban öten tagadták meg a katonaságot: *Almási László* Pécel, 24 éves elektronikus, felfüggesztve, *Finta Gábor* Pécel, 39 éves raktáros 6 hónap felfüggesztett, *Fehér Tamás* Csabdi, 23 éves bedolgozó, aki megrovást kapott, *Reich Ferenc* Székesfehérvár, 22 éves üzemi technikus, aki 22 havi felfüggesztett és *Lukács István* Sopron, 20 éves sofőr, aki 30 havi börtönt kapott (letöltött 15 hónap).

Két péceli, egy fehérvári, egy csabdi testvérünk felfüggesztett ill. megrovás ítélete mellett meglepő volt, hogy Lukács Pistát 30 hónap börtönre ítélték. Talán ez volt a büntetés végrehajtóknak az utolsó lehetőség az ütésre. Itt szeretnék megemlékezni Efiről (Reich Ferenc), aki később repülőszerecséltenség áldozata lett.

1989 júniusában utolsó megtagadóként *Kollár Lajos* Szigetszentmiklós, 19 éves épületszobrász 1 év felfüggesztett kapott.

3. A végkifejlet

A rendszerváltáskor 1989. március 1-ig elengedték az összes, mintegy 150 katonai szolgálatmegtagadót Baracsikaról, így a mieinket is. A rájuk jogerősen kiszabott szabadságvesztések időtartama összesen 637 hónap volt, vagyis 53,1 év. Ami 31 fővel számolva átlagosan 20 hónap (1,7 év). Ha a 26 börtönviseltet nézzük 26,2 hónap (2,2 év). Mi történt aztán?

1989 júliusában a parlament a honvédelmi törvény módosításával lehetővé tette, hogy a katonai szolgálat helyett **polgári szolgálatot** lehessen választani. Nagy megdöbbenésünkre a polgári szolgálat lehetőségét elsőként Paskai László bíboros vetette fel nyilvánosan. Az a Paskai, aki három évvel előbb a püspöki karával együtt országos körlevélben marasztalta el a katonai szolgálatot megtagadókat. Az a Paskai, aki annak idején durván visszautasította, pl. Hegyi Zsókiának a fia érdekében írt kérelmét, hogy tiltakozzon a Bíboros is a katonaság megtagadók elítélése miatt. A II. Vatikáni zsinat ugyanis már 1965-ben elismerte a lelkiismereti okokból történő katonai szolgálat megtagadását, noha elismerően szólt a hazáját védő katonákról is. Lékai és Paskai az

utóbbit erősítette, s ezzel együtt Magyarországon a pártállamot. A továbbiakban a Bokor fiataljai többnyire a polgári szolgálatot választották. **Totális megtagadásra**, hogy a katonai szolgálatot kiváltó polgári szolgálatot is megtagadja valaki, nem került sor.

A Bokor részt vett a két HEL-ben: a **Halálbüntetést Ellenzők Ligájában** és a **Hadkötelezettséget Ellenzők Ligájában**. Mindkettő sikerrel járt. Ma nincs halálbüntetés (1993), majd az új honvédelmi törvény megszületésével (2004) nincs általános hadkötelezettség sem Magyarországon. (De nincs semmi biztosíték arra, hogy a jövőben mindkettő vissza ne térjen!).

4. Egy számvetés

Csapody Tamás tanulmányában számvetést tesz a Bokor közösség erőszakmentességet valló elsődleges és másodlagos szembenállóiról.

Az **elsődleges szembenállók** közül „kemény” szembenállóknak nevezi a katonai szolgálatmegtagadókat (31 fő), de a katonakönyv visszaküldését ill. át nem vevését vállalókat is. Ide tartoznak még azok is, akik a nyilvántartásba vétellel, a hatóság előtti megjelenéssel, a honvédelmi oktatással kapcsolatban léptek fel az erőszak ellen (kb. 55 férfi, kb. 70 nő). A „puha” szembenállók közé a honvédelmi hozzájárulást fizetni nem akarókat (5 fő) és a „majdnem” megtagadókat (33 fő) sorolja. Az utóbbiak azok akik, a katonai szolgálatot elutasító szándékukat akkor jelezték, amikor - még vagy már - bevonulásukra nem kerülhetett sor (9-ek csoportja és 24 katolikus pap).

A kemény és puha megtagadók száma így együtt 193.

Másodlagos szembenállóknak nevezi azokat, akik az állami és egyházi hatóságoknál személyesen, levélben, vagy aláírásokkal tiltakoztak. Őket is hozzáadva a fentiekhez 340 fő az aktív ellenállók létszáma.

5. Tanulságok

Meg kell állapítanunk, hogy ez a 340 fő a feltételezett 1500 fős Bokor létszámhoz viszonyítva alacsonynak tűnik. Főleg akkor, ha meggondoljuk, hogy a „lehetséges” katonai szolgálatmegtagadók közel 90 % - a inkább a katonai szolgálatot választotta!

Mielőtt az okokat keresnénk, szögezzük le, hogy így még inkább kell értékelnünk azokat, akik mégiscsak „megtették, amit megkövetel a haza”. A haza és az egész emberiség java!

A kívülálló szemével ez a 340 aktív ellenálló és 31 börtönt választó valóban kevésnek tűnhet, főleg ha a nazarénusokkal, vagy a Jehova tanúival veti valaki össze. Nekik azonban évszázados múltjuk és

kötelező hitelveik miatt magától értetődő a katonaság megtagadás. A Bokor hatvanas-hetvenes években éledt újjá és kezdett kibontakozni, és egy ilyen radikális lépés, főleg a diktatúra idején nem kis teljesítmény. Ezen kívül a Bokor főhangsúlytevése a szabadság és az egyéni döntés tiszteletben tartása.

Tény az is, hogy észlelhető volt közösségeinkben bizonyos zavarodottság, ami a börtönbe vonulókkal, de főleg a szabadultakkal szemben tapasztalható volt. Nem tanultuk meg, hogyan kezeljük a helyzetet, nehezen tudtuk beleélni magunkat lelkiállapotukba. Az ún. "utógondozás" főleg a hozzátartozókra és részben csoportjukra maradt. Tény, hogy nem kaptak vagy nem is kértek szerepet a nagy közösség életében. Pedig a nagy nyilvánosság előtt ők voltak a Bokor hőskorának a főszereplői.

6. Jelentőségük

A katonai szolgálatot megtagadó testvéreink lépésének jelentősége a **Bokor** szempontjából az volt, hogy a Bokrot és legdrágább eszményeink egyikét, a jézusi erőszakmentességet ők ismertették meg és helyezték reflektorfénybe ország világ előtt. Ezzel azt is nyilvánvalóvá tették mindenki számára, hogy a Bokorhoz tartozás súlyos következményekkel járhat. Személyes döntésük hatást gyakorolt a kis és nagy közösségre, de az egyházra és társadalomra is.

Egyházi szempontból meg kell állapítanunk, hogy a kereszténység első három százada után, ahol még a „keresztény katona” önellentmondás volt, most újra előtérbe került a katonai szolgálat megtagadásának kérdése. Ebben részük van a katolikus katonaságmegtagadóknak is, akik joggal hivatkozhattak a II. Vatikáni zsinat okmányának arra a passzusára, mely elfogadja a katonai szolgálat megtagadásának létjogosultságát. A mai, hivatalosnak tekinthető álláspont az, hogy az egyház a katonai szolgálat teljesítése mellett elfogadhatónak tartja a katonai szolgálat katolikus meggyőződés alapján történő elutasítását is. Ennek ellenére a világegyház, és a magyar egyház képviselői alapvetően ma is a katonaság oldalán állnak. A Bokor katonaságmegtagadóit máig nem rehabilitálta, és az elítélő nyilatkozatát nem vont vissza a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia.

Az egyházi szempont után fontos tanulság, hogy a Bokor katonaságmegtagadói a magyar **társadalomban** megvalósították a KIO alapján a jézusi **apolitikus** magatartást. Hűek voltak a jézusi szeretet törvényhez. Elvetették az erőszakot, nem lázadtak fel, nem indítottak forradalmat, nem gyűlöltek ellenségeiket, nem akarták erőszakkal

megdönteni a rendszert, magyarán nem „jogrendváltást” akartak, hanem erkölcsi változást: „szeretetrendet”, Isten Országát! Tény, hogy a későbbiekben elmozdulás történt **antipolitikusi** irányba, amennyiben a Bokor tagjai tiltakozó álláspontra helyezkedtek a hatalommal szemben. Ezzel a Bokor felvállalt egy levelezésen, javaslatokon, médián és demonstrációkon keresztül közvéleményt befolyásolni akaró tevékenységet. Ez azonban még a jézusi normán belüli magatartás volt. Sajnos ezt a későbbiekről nem lehet elmondani. Baracska legfőbb üzenete számunkra az, hogy a Bokor nem adhatja fel eredeti eszményét, a pártok felettséget és pártfüggetlenséget. Nem tévedhet a **politika**, sőt a **pártpolitika** területére. Nem csatlakozhat olyan csoportokhoz, melyek alapvetően tagadják a jézusi erőszakmentességet és egyértelműen az erőszak, a kirekesztés és gyűlölet képviselői. Nem lehetünk megtagadói múltunknak! --- Ezért is kell emlékeznünk a „**régi dicsőségre**” és azokra, akik felragyogtatták előttünk és az egész világ előtt a tiszta jézusi eszményt. Meg kell erősödnünk abban a hitünkben, hogy jobb világ csak jobb emberekből lesz. Csak az erőszakot elvető szeretet emberei lehetnek építői a jobb világnak. Azt kell folytatnunk, nekik is, nekünk is, amit 30 évvel ezelőtt elkezdtek. Hálásak lehetünk nekik. És ha nem is vonunk glóriát a fejük fölé, de ez a 30. évforduló legyen alkalom arra, hogy a múltban és jelenben is a fegyverek „rég

CSAPODY TAMÁS

SZELÍDEK LÁZADÁSA

*"Ha sikerül legyőzni a félelmet,
aláásom a trón alapját, legalábbis
azon a részen, ahol az én félelmem
támasztja alá."*

Ryszard Kapuściński

A katonaiszolgálat-megtagadással kapcsolatos első élményem éppen tízéves. Emlékszem, Sopronban az egyik plébánia ifjúsági összejövetelén egy egyetemista fiú azt mondta, hogy számára a "Ne ölj!" bibliai parancsa azt is jelenti, hogy ne vonuljon be katonának. Amikor börtönbe került emiatt, az egyház "kiközösítette". Büntetett előéletű lett, és diplomásként segédmunkás. Esete engem a jogi kar falai között sem hagyott nyugodni. Azt sem tudom elfelejteni, amikor a börtönben találkoztunk. Őneki mint rabnak kezdetem volt szabad fognia velem, a Büntetőjogi Tudományos Diákkör tagjával...

1987 őszén mint Eötvös-ösztöndíjas kezdhettem hozzá a katonaiszolgálat-megtagadók "deviáns csoportjának" kutatásához. Állami ösztöndíjasként is szinte csak illegálisan dolgozhattam. 1988. március 14-én megtört a jég: megkezdődött a katonaiszolgálat-megtagadók problémájának rendezése. A következő, június végi országgyűlés törvényt fog hozni a polgári szolgálatról. Ha a beterjesztett törvénytervezeten a T. Ház nem változtat, minden marad a régiben: ma ugyanúgy börtönbe kerülne a soproni fiú, mint öt évvel ezelőtt. A tartalékos állományban lévők, a már esküt tettek ugyanis nem választhatják a polgári szolgálatot.

Az idáig vezető út eseményeit, a változásokat foglaltam itt össze - jelenleg, mint MTA-Soros-ösztöndíjas - az ÉS-publicisztikákhoz szokott olvasó számára talán szokatlan módon.

Szelídek bilincsben

A katonaiszolgálat-megtagadók évtizedeken át majdnem azonos létszámban "nyertek elhelyezést" a baracskai fogház és börtön körleteiben. Egészen a legutóbbi évekig sima, jogilag és erkölcsileg egyaránt "helyre tett" procedúra után lehetett ezért büntetés-végrehajtási intézetbe kerülni. A hadra fogható tizennyolc-huszonnyolc éves sorkötelesnek elég volt a bevonuláskor kijelentenie, hogy lelkiismereti okból csak alternatív szolgálatot hajlandó teljesíteni, és máris megvalósította a Btk. 336. paragrafusába foglalt tényállást, amely békében öt évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegeti az ilyen, "a társadalomra veszélyes" magatartást. A szolgálatot megtagadó Jehova-tanú, nazarénus, reformadventista, keresztény bázisközösségi tag, szabadkeresztény ennek következtében előzetes letartóztatásba került, munkahelyét elvesztette, büntetőeljárás indult ellene, hozzátartozóit zaklatták, majd a katonai bíróság jogerősen harmincegy-harminchat hónapos szabadságvesztésre ítélte. Köztörvényes - néha politikai - bűnelkövetőként kezelték s tartották nyilván őket. Az erőszakmentesség híveit bilincsbe verve szállították, megalázó módon bántak velük, és erőszakos bűnelkövetők közé zárták. Jogaikról nem tájékoztatták őket, hathatós ügyvédi védelem nélkül, teljes társadalmi érdektelenség mellett álltak bíráik előtt a zárt tárgyalásokon. Az élethivatásuknak a katonai szolgálatot választó bírák, a HM-nek alárendelt katonai bíróságok beosztottjai a Magyar Népköztársaság nevében mint "független" bírók ítélték az esküt nem tett, jogfosztott polgári személyek felett. Kisstílusú pár- és perbeszéddek folytak a lelkiismereti és vallásszabadságról, az alkotmányról, a haza szolgálatának értelmezéséről. A kihallgatásokon és a tárgyalásokon a vulgármarxizmus, a hivatalos állami világnézet és az őskeresztény hagyományokon nyugvó,

elhalásra ítélt vallásos világnézet vérszegény - kimenetelét tekintve előre eldöntött - ütközetei dúltak. A pozitív jog köntösébe öltöztetett párthatalom vívta - formálisan szabályos - látszatcsatáit a természetjog képviselőivel. A Rákosi-féle alkotmány készítői, a Btk. - köztük az 1978. évi hatályos Btk. - szerkesztői, az 1976-os honvédelmi törvény alkotói nem tudtak szabadulni az 1936-os sztálini alkotmány és a Visinszkij-féle jogelmélet hatása alól. Ezen "sarkalatos törvények" az ellenségképben, a háborús ideológiában gondolkodó, legitimációs hiánnyal küszködő nyílt diktatúra jogi kellékei. Az osztályharc és a permanens forradalom eszméjétől átítatódott, állandó harcészültségben lévő kelet-európai társadalmak előtt ismeretlenek a tolerancia, a pluralizmus, a "működőképes" társadalom fogalmi, ennek következtében pedig hiányoznak a kisebbség védelmének, a lelkiismereti és vallásszabadság garantálásának szabályai. A szocialista társadalomról kialakított képbe nem fértek bele az uralom nélküli társadalom filozófiáját vallók, a polgári engedetlenség, a passzív rezisztencia képviselői, az erőszakmentes mozgalmak és békekezdeményezések.

A katonaiszolgálat-megtagadók kérésük ellenére nem lehetnek a szociális és egészségügyi szféra "nonprofit" termelő dolgozói, hanem lettek börtönök lakói, stigmatizált, büntetett előéletű, jogfosztott alattvalók. A célokhoz elvezető garantáltan biztos ideológiát a hetvenes évek második felére ismételtelen kikezdte az elszegényedés, a hitehagyottság és az általános ellehetetlenülés - valamint minden "független erő", amely meg tudott maradni, létre tudott jönni az elnyomás idején is. Az "ellenőrök" egyike a hivatalos intézményi létbe nem passzírozott vallási csoportok, behódolásra képtelen gyülekezetek, felekezetek tábora volt. A megfélemlített magyar átlagpolgár vagy "a közélet" "az értelmiség" és "a másként gondolkozó" nem figyelhetett fel a rendezetlen helyzetű vallási közösség (Magyarországi Jehova Tanúi felekezet) és a kiségyházak (Krisztusban Hívó Nazarénus Gyülekezet és Reformadventista Egyház) katonaiszolgálat-megtagadóira. Számukra a probléma nem létezett. A katolicizmus talaján, egy radikális nézeteket valló bázisközösségi miliőben az erőszakmentesség jézusi koncepciójából bontakozott ki egy - a magyar katolikusok között - új magatartási forma: a katonai szolgálatot elutasítóké.

Az első katolikusok

Kiszely Károly (Regnum Marianum bázisközösség - 1976) és dr. Merza József (Bokor bázisközösség - 1979) voltak az elsők, akik, mint katolikusok tagadták meg a katonai szolgálat teljesítését. (Polgári szolgálatot vállaltak volna!) Azáltal, hogy ők az egyik történelmi

egyház hívei voltak, s hogy nem rejtették véka alá tettüket, a katonaiszolgálat-megtagadás új megközelítést igényelt a hatalom, a társadalom és a magyar egyház részéről. A katonaiszolgálat-megtagadás immár nem érdektelen, "szakadár", világtól elzárt vallási csoportok ügye volt többé. Az állam még inkább üldözőbe vette az erőszakmentes bázisközösségeket, növelték a szolgálatmegtagadásért járó büntetési tételeket, szigorítottak a büntetés-végrehajtáson. A magyar társadalom a külföldi rádióadókból, szamizdat kiadványokból ismerkedhetett meg a hazai "engedetlennel". Az Állami Egyházügyi Hivatal ellenőrzése alatt működő behódolt római katolikus egyház képtelen volt integrálni a bázisközösséget. Nem volt képes földalatti egyházként működni, a világegyház álláspontja szerint cselekedni. Nemhogy nem védte meg fegyvert elutasító híveit, de még cinkosságot sem vállalt velük: püspökkari állásfoglalásban ítélte el őket 1986. október 17-én.

A Jehova-tanúk által elkezdett, a Kiszely-féle és a Bokor katolikus bázisközösség által folytatott áldozatvállalás kezdte meghozni gyümölcsseit: itthon és külföldön egyre többen figyeltek fel a katonaiszolgálat-megtagadás lehetőségére, illetve az érte járó büntetés tarthatatlanságára. A kérdés akkor törte át igazán a hallgatás falát, amikor 1986-ban ismertté vált a katonai szolgálatot politikai okból nem vállaló Tóth Tamás esete. Keszthelyi Zsolt politikai szolgálatmegtagadó ügyét a magyar demokratikus ellenzék a "zászlajára tűzte" 1987-ben, és megalakult a szolgálatmegtagadást pártoló első magyar - tulajdonképpen polgári engedetlenségi - csoport, a Keszthelyi Zsolt Bizottság. A Keszthelyi-ügy kapcsán az egész szolgálatmegtagadás problematikája a felszínre került. Ettől kezdve - a glasznoszt hátszelének is köszönhetően - eleinte ugyan elítélő hangnemben, de a téma helyet kapott az első nyilvánosságban.

Töredezik a jég

1985 után Magyarország gazdasági helyzete, hitelképességének és nemzetközi tekintélyének legalább a megtartása megkívánta, hogy az emberi jogok érvényesülésében az ország előbbre lépjen. A nem formális nemzetközi és hazai nem vallási csoportok, szamizdat lapok fölléptek a szolgálatmegtagadók érdekében. A változást sürgette az ENSZ Emberi Jogok Bizottságának ide vonatkozó határozata (1987. II. 10.), az Európa Parlament ajánlása (1987. IV. 9.) és több más nemzetközi okmány. A hazai és nemzetközi nyomás, az MSZMP hatalmi pozícióinak gyengülése, a gazdasági kényszerhelyzet, a válság elmélyülése és a politikai reform halaszthatatlansága azt eredményezte, hogy az állami és egyházi szitkok, az

üldözés és kiközösítés évtizedei után, a katonaiszolgálat-megtagadás nem mint üldözendő bűncselekmény, hanem mint rendezhető társadalmi probléma került szóba. Először tavaly tavasszal, az állami és egyházi vezetők találkozóján Paskai László római katolikus érsekprímás - a korábbi püspökkari állásfoglalással ellentétben - vetette (vethette) föl a nyilvánosság előtt a katonaiszolgálat-megtagadók problémáját. A külföldre már korábban kiszivárogtatott, vélhetően a nyugati hitelek szempontjából sem elhanyagolható hazai bejelentést követően felgyorsultak az események. Amikor Grósz Károly miniszterelnök ígéretet tett a kérdés rendezésére, a katonaiszolgálat-megtagadás gondolata nálunk is "polgárjogot nyert", végleg bevonult az első nyilvánosságba.

Az Országos Béketanács - mint az MSZMP békeszerve, "transzmissziós szíja" - hirtelen a szolgálatmegtagadók oldalára állt át. Baracskán humanizálni próbálták a börtönviszonyokat, lehetővé tették a Biblia használatát... A munkahelyek visszafogadták a "megtévedteket", az Igazságügy-minisztérium (IM) lehetővé tette feltételes szabadon bocsátásukat, a folyamatban lévő pereket felfüggesztették, a bebörtönzött hetvenhárom szolgálatmegtagadót szabadon bocsátották. A polgári szolgálattal több alkalommal foglalkozott az MSZMP Politikai Bizottsága és a Minisztertanács. Az Országgyűlés ez ügyben módosította az alkotmányt januárban, a Honvédelmi Bizottság megbízásából törvénytervezetek készültek. A HM és az IM a honvédelmi törvény módosítási javaslatát dolgozta ki, az Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal (ÁBMH) a minisztertanácsi rendelet tervezetét készítette el - mindezt 1989. március 31-ei határidővel. Most az Országgyűlés elé kerülnek ezek a polgári szolgálatot bevezető jogszabályok.

A sok száz ismeretlen és a néhány ismertté vált katonaiszolgálat-megtagadó legyőzte félelmét, egy ponton aláasta a trónt, s hozzájárult ahhoz, hogy most az egész trón elveszítse magabiztosságát. Nagy részük van abban, hogy Kelet-Európában Lengyelország után (1988. július) a másodikként Magyarországon válik elfogadottá a polgári szolgálat intézménye. Az Országgyűlés előtt álló törvénytervezet azonban csak félig oldja meg a problémát, minthogy a 26/B § (2) bekezdése szerint a polgári szolgálatot a tartalékos állományban lévők nem választhatják: ilyen körülmények között féltő, hogy a trón ezen részének teljes aláásásához még sok időre és sok áldozatra van szükség.

1989. június 30.

JIDDU KRISHNAMURTI

ERŐSZAKMENTESSÉG

Tegnap az ellentétről beszéltünk. Azt mondtuk, hogy mi emberi lények egy csodálatos földön laktunk, annak hatalmas kincseivel, hegyeivel, folyóival és tavaival, ezer éveken át, és mégis folyamatos ellentétben éltünk. Nem csak külső ellentétekben a környezetünkkel, a természettel, egymással, de belsőleg, úgymond lelkileg is.

Mivé nyomorítottuk ezt a földet!...

Az emberi szenvedés, emberi küzdelem, engedelmeskedés, figyelembevétel, egymás lerombolása, ez az, amivé nyomorítottuk; a meggondolatlan emberi lények egy sivatagává, akik nem viselik gondját a földnek, sem a föld csodálatos dolgainak, sem a tavak csodájának, a gyorsfolyású folyóknak; semmivel sem törődve. Csak saját kis önmagunk, a mi kis problémáink azok, ami miatt aggódunk, és mindez a kultúrának nevezett három-ötven évünk alatt.

Ezen a délutánon tényekkel fogunk szembenézni. Az élet rendkívül veszélyessé, sérülékennyé vált, teljesen jelentőség nélkülivé. Kitalálhat számos magyarázatot ennek értelmére, de a tényleges napi élet, harminc, negyven vagy száz évet leélve elvesztette jelentőségét – azon kívül, hogy pénzt gyűjtünk, valakivé váljunk, erősek legyünk és a többi. Sajnos ezt kell mondanom.

Szükséges és fontos megtalálnunk, vajon *képesek vagyunk-e minden viszály nélkül élni* az életünket éppúgy kívül, mint belül. Meg kell kérdeznünk, a sok ezer év ellenére miért nem volt képes megoldani az emberiség az egymásközti és önmagán belüli viszály problémáját?

A társadalom nem egy elvont fogalom, nem egy gondolat, a társadalom egy kapcsolat ember és ember között. Ha ez a kapcsolat ellentétek közötti, fájdalmas, nyomasztó és aggasztó, akkor egy olyan társadalmat alkotunk, amire mi vagyunk a jellemzőek. Ez tény. A társadalom gondolata, az *idea*, nem a tényleges társadalom. Társadalom az, ami mi vagyunk egymással. És azt kérdezzük, vajon miért nem tud befejeződni ez az ellenségeskedés?

Mi az ellentét? Ha nem vesszük figyelembe azt, ami ténylegesen van, amikor elmenekülünk egy ideálba, az ellentétébe annak, ami van, akkor a viszály elkerülhetetlen. Ha valaki képtelen meglátni és megvizsgálni, amit ténylegesen tesz vagy gondol, elkerüli azt, ahogy van, egy ideált követ, akkor viszály keletkezik az 'ez van' és az 'ennek kellene lennie' között.

Ez az ország állandóan az erőszakmentességről beszélt. Erőszakmentesség nem egy tény; ez csak egy gondolat, egy elmélet, egy pár szó; a valós tény az, hogy ön erőszakos. Ez a tény. Ez az 'ami van'. S mivel nem

vagyunk képesek megérteni az 'ami van'-t, ezért létrehozunk olyan lehetetlen fogalmat, mint az **erőszakmentesség**.

Erőszakosak vagyunk. Dühösek leszünk, alkalmazkodunk, úgy csinálunk, mint ha..., követelünk, agresszívek vagyunk – és az agresszióknak számos formája van, az előzékenység, nyájas agresszivitás, egyfajta kesztyűs, lekötélező, amit gyengédségnek gondol. Ez mind az erőszak egy fajtája. Kényszeríteni magát, hogy egyféleképpen gondolkodjon, ez erőszak. Erőszak tehát önmaga elfogadása olyannak, amilyen nem. Megérteni, hogy az erőszak nem a dühössé válás, vagy fejbeverése egymásnak, ez egy nagyon felszínes rétege az erőszaknak. Az erőszak nagyon, nagyon összetett és hogy megértsük, mélyen belemerjünk, ahhoz valakinek először látnia kell a tény, és nem azt erősíteni: 'Erőszakmentesnek kell lenni'.

Na mármint, képes a feleségére, férjére figyelni szó nélkül, kapcsolatuk minden emléke nélkül, bármi intimitásra emlékezés nélkül, a múlt emlékének minden épülete nélkül, történt az tíz napja vagy ötven éve? Megtette ezt már egyáltalán? Természetesen nem. Akkor meg kell kérjem, tanuljunk meg együtt figyelni egy virágra, hogy lássa annak időtlen tartalmát. Ne a szavaimat kövesse. Ha tudja, hogyan figyeljen egy csillagra, egy sűrű erdőre, akkor látni fogja ebben a figyelemben, hogy van egy szünet, egy időtlen örökkévalóság. Azonban ahhoz, hogy a feleségét, férjét figyelje, bármilyen kép nélkül, amit róla alkotott, nagyon közel kell kezdenie. Nagyon közel kell elkezdenie, hogy nagyon messzire jusson. Ha nem kezd elég közel, sohasem jut messzire. Ha meg akar mászni egy hegyet, vagy el akar jutni a szomszéd faluba, az első lépés a szükséges, hogyan induljon, milyen kedvvel, milyen könnyedséggel, milyen örömmel... Ha meg tudja figyelni, ahogy most itt ül ön mellett. És ha meg tudja tenni, hogy a múlt nélkül, minden kép nélkül, amit önmagáról a múltban felépített figyeli, akkor lesz egy igaz kapcsolat ön és a felesége között.

Most ugyanilyen figyelemmel képes nézni az erőszakosságát, vagyis a dühét, ingerültségét, igazodását, figyelembevételét, hozzászokva a szeméthez és a mocskhoz maga körül a házában, meg tudja mindez figyelni? Ha megteszi, minden energiája a figyelemben megy bele; ha így vizsgálja az erőszakosságát, ha bele megy, ha megteszi, azt találja, hogy az erőszak – mivel minden energiája a figyelemben ment – teljesen eltűnik.

Így azt mondjuk, ha nincs kettősség, akkor lehetséges ellentét nélkül élni. Nincs valódi kettősség, ha az öntudat egy bizonyos állapotát eléri – akkor csak az van 'ami van'. Kettősség csak akkor van, ha letagadni, elkerülni akarja az 'ami van'-t az 'ami nincs'-el.

Így aztán ha egyszer meglátja azt a tény, hogy csak az 'ami van' létezik, és teljes energiájával azt figyeli, ami je van, akkor megtapasztalja, hogy az 'ami van'-nak

nincs értéke vagy fontossága, teljesen nem-létező.

Istenbe vetett hite az ön végső biztonsága. Nézze mit tett a gondolat! Képez egy istenképet, amit aztán ön imád. Ez az önimádat. Aztán elkezd kérdegetni: ki teremtette a földet, ki a mennyet, az univerzumot, stb. Hagyományunk elkezd lerombolni az emberi elmét. Ismétlővé válik, mechanikussá, elveszti életerejét, kivéve a pénzkeresésre, vagy az irodába járásra szánt életé hátralévő részében, és végül meghal. Nagyon fontos kitalálni hogyan szabadulhatunk meg a hagyománytól és élhetünk minden ellenségeskedés nélkül, élni minden nap az 'ami van'-al, és figyelni az 'ami van'-t nemcsak kívülről, hanem belülről is. Akkor majd létrehoz egy társadalmat, ami ellentétéktől mentes lesz.

1981. december 27. (részletek)

KOTÁSZ ZOLTÁN HAZÁDNAK (ALTERNATÍVAN) RENDÜLETLENÜL...

Ha katonai kérdésekről nyilatkozik valamely illetékes szakmai személyiség - rendre zavaros érzelmek kelnek bennem. A sokat hallott szófordulatokat unom, a ritkán felbukkanó újakat gyanakvással ízlelgetem. Már a hozzáállásom is -bevallom - előítéletes. Alapvetően kételkedem; kétlem, hogy a szolgálati viszonyban álló alkalmazott őszinte nyilatkozatot tehet, kétlem, hogy a kérdésekre adandó válaszait a realitások kendőzetlen bemutatásának szándéka határozza meg. Zavarom általában erősödik, ha katonáskodás és emberi jogok viszonyáról esik szó. Tűz és víz, összebékíthetetlen princípiumok ellentéte! És ha a szlogenek és a tényleges gyakorlat közötti összefüggést keresem, be kell látnom, hogy már a legegyszerűbb elvárásokat is nevetségesen felesleges magamban dédelgetnem...

Egyfelől: míg a korábbi konzervatív kormányzat katonapolitikai reprezentánsai - Fűr Lajossal az élen - mint a hazafiatlankodás nagyvonalúeltűréséről, a liberális vadhajtások iránti tolerancia tündökletes jegyről, vagyis mint főúri kegyről nyilatkoztak az alternatív szolgálat lehetőségéről, addig a jelenlegi szociálliberális kormány illetékesei - Keleti és csapata fülígérő széles mosollyal biztosítják az "alternatívokat" - miről is...? Ja, igen: jóindulatukról, progresszív szándékaikról, "európaiságukról". Másfelől: míg a konzervatívok négy év alatt lényegében folyamatosan liberalizálták a polgári szolgálat körülményeit - egyszerűsítve az engedélyezést, csökkentve a szolgálati időt stb. -, addig a szocliberál apparátus alig leplezett manőverekkel a civil szolgálat teljes felszámolására törekszik.

Mi van-e szereptévesztés mögött?

Először is félelem. A helyzet jelenleg normálisnak tekinthető. Normálisnak? Igen: vagyis a "normának" megfelelőnek; vagyis olyannak, amelyet ha összevetünk az egyéb vonatkozásokban is mérvadónak tekintett országok (Németország, Ausztria - a germán orientáció!) helyzetével, gyakorlatával, megállapíthatjuk, hogy szinten vagyunk. És mi a szint? A szint az, hogy a hadköteles - lényegében - maga dönti el, hogy katonai vagy civil szolgálatot kíván-e teljesíteni. A tények és a tendenciák (amelyek, ugyebár, hozzánk is gátlástalanul be szoktak gyűrűzni) pedig azt mutatják, hogy egyre többen választják az utóbbi formát. Megindult egy folyamat, s amíg hazánkban korábban a besorozottnak csupán néhány ezreléke igényelt alternatív szolgálatot, 1994- ben az arány már átlépte a 3 %-ot (Ausztriában 30 % fölött van). Számszerűen ez 1700 kérelmet jelent - ami nagyjából megegyezik a korábbi négy évben beadott összes kérelmek számával! Minőségi ugrásról van tehát szó, amelynek nem elhanyagolhatók a szociológiai és pszichológiai vetületei sem. Ma már gyakorlatilag nincs olyan ifjúsági közösség (iskolai, érdeklődési körbeli), amelynek tagjai közül ne kerülnének ki alternatív szolgálatot teljesítők. A katonai behívás előtt álló fiatalok ily módon ismerőseik elbeszélése révén reális, személyes képet kapnak a civil szolgálatról. A polgári szolgálatnak nincs már szüksége mediális propagandára - és nem lehet hadkieges "elbeszélgetéssel", "felvilágosítással" sem sötétebbre exponálni a képet a valóságosnál; nincs esély tévinformációkkal visszariasztani fiatalokat a civil szolgálattól. A polgári szolgálat nagykorúsodott.

Ez az, ami félelmet kelt az apparátusban. A hivatalnokok nem szeretik, ha a gyeplő kicsúszik a kezükből. Márpedig a nóta ma már erről szól. A polgári szolgálatra kiadható engedélyekre (jogszerűen) semmilyen korlátozást nem lehet felállítani. Ha - bár képtelenség - egyik napról a másikra minden hadköteles civil szolgálatot kérne, azt ugyanolyan fegyelmezett főbólintással kellene tudomásul venni, mintha - ne adj' Isten - egyik napról a másikra minden hazai betétes kivenné pénzét a bankból. Nem lehet megakadályozni - egy polgárnak egy jogállamban joga van ehhez. Hiába válik működésképtelenné a sorozott hadsereg, hiába omlik össze a monetáris gazdaság - olyasmi ez, mint egy közvetett népszavazás, amelyet kivédeni nem lehet, a konzekvenciáit viszont muszáj levonni.

A civil szolgálat társadalmi súlyának fokozatos növekedéséből a hadkötelezettség megszüntetésének konzekvenciáját illenék (előbb-utóbb) levonni. Ez lenne az a lépés, amelyhez még semmilyen politikai elit uralma idején, semmilyen geopolitikai konstelláció alatt nem fült a foga édes hazánk nagyméltóságú

urainak. Nem fülük most sem. Az már a szociálliberális koalíció történelmi pechje, hogy a civil szolgálat iránti érdeklődés eszkalálódásának veszélyével épp nekik és épp most kell szembenézniük. Hát igen, egy csöppet kínos ez az egész.

És túl sok eszköz között nem adatott meg válogatniuk. Először is leállították a polgári szolgálat további intézményesedését. Már '94 őszén meg kellett volna születnie a polgári szolgálatról szóló törvénynek - ez rendezte volna, egyebek mellett, a szolgálatot teljesítők anyagi körülményeit. Míg jelenleg 4-9 ezer forint között "keres" egy alternatív, a törvényi szabályozással egy létminimumot mindenkor elérő, inflációkövető megélhetési (illetve: vegetálási) szintet kellett volna garantálni számukra. Mivel a katonai lobby szerint ez tovább növelné a civil szolgálat "vonzását", az egész dosszié, azaz a polgári szolgálat egységes jogi szabályozásának terve elsüllyedt egy sötét minisztériumi fiókban.

Mindez persze még édes kevés; ezzel csak a "stabilizációt" oldották meg – a "kibontakozáshoz" elkerülhetetlen a suba alól kibújva valami merészebb huszárvágást is végrehajtani. Kapóra jön ilyenkor egy új alkotmányozási folyamat; ami ott végül rögzül, azon már sem Sólyom Lacival, sem Strasbourggal nem lehet változtatni! Az új Alkotmány koncepciójának 1995. márciusi tervezetében a "szerzők" be is mutatnak egy ügyes huszárvágást. A koncepció szerint a polgári szolgálat mint olyan megszűnnék. "Minden magyar állampolgár férfi az általános hadkötelezettség alapján fegyveres vagy fegyver nélküli katonai szolgálat teljesítésére köteles." A civil szolgálat, úgy mellékesen, a hadkötelezettségen kívül teljesíthető. Tehát nem a katonai szolgálat helyett, hanem csak úgy. Pluszban, hobbiból. Ám ha valakinek – 12 hónap katonáskodás után - még kedve gerjedne az újfajta polgári szolgálatra, le kell hűtenem. Ennek a polgári szolgálatnak már semmi köze a civil élethez. "A kötelezettségek minden formájának a fegyveres erők alkotmányos funkciójának teljesítéséhez, illetve a honvédelem polgári szerveinek rendeltetészerű feladataihoz kell kapcsolódnia."

A tervezetből következetesen levezethető, hogy az ötletgazdák – a mindennapokra vetítve - milyen sorsot szánának az alternatív szolgálatnak. A fegyvertelen katonai szolgálat egyetlen lehetőségére lesorvasztva az intézményt gyakorlatilag katonai alakulatokká szerveznék át, "beolvasztva" a jelenleg az egészségügyben, környezetvédelemben, kulturális szférában stb. dolgozó civil szolgálatosokat. Jobb esetben a polgári védelem alá besorozva (katasztrófaelhárítás, légoltalmi gyakorlatok, közmunkák) sameszkodhatnának mint egyenruhás, ám értéktelen, harcra nem vethető golyófogók. (Választhatasz: Használod-e a szerszámot, vagy csak szolgálad tökök forgatóját? Ez lenne tehát az újdondász

alternatív lehetőség; kétségtelen, nem olyan "európaias", viszont nem csábít - lelkiismereti szabadság címén - a kiképzés alóli kibúvára sem...) Az alkotmányjogász elmék tehát kattognak, s készségesen szállítják a

rendszerátalakítás zűrzavaros éveiben elburjánzott ultraliberális emberi jogi vadhajtások lenyesegetésére alkalmas szabályozási javaslatokat. Félelemre azonban (nekünk) nincs okunk. Az Alba Kör a helyén van. Ha pedig a civil társadalom aktivizálható rétegei erőszakmentesen, de kellő határozottsággal felsorakoznak melléje - ezt az átlátszó militáns manővert még csírájában el lehet haláloztatni.

Lábjegyzet: Az Országgyűlés javasolt tavaszi menetrendjében újra szerepel a polgári szolgálatról szóló törvénytervezet tárgyalása. Elképzelések szerint az alternatív szolgálat szabályozását csomagban, együtt tárgyalnák egyéb honvédelmi (hivatásos katonák jogállásáról szóló stb.) jellegű törvénytervezetekkel.

1990.

MERZA JÓZSEF

APOKALIPSZIS

Zsuzsika vidáman, gondtalanul, szokásához híven bejelentés nélkül libbent be könyvtári szobámba. Zsuzsika korábban az Akadémia egy munkacsoportjában dolgozott, és intézetünk könyvtárában is gyűjtött anyagot. Ő is a létszámleépítés áldozata lett, de, ismeretségünk folytán, havonta továbbra is eljön hozzám.

Zsuzsika Jehova Tanúja, és feladatának tudja, hogy ellásson minket a tanúk irodalmával. Az *Őrtorony* és az *Ébredjétek* című füzeteket hozza, és felhívja figyelmünket a bennük lévő fontosabb cikkekre. Tászájában mindig ott van sok füllel ellátott Bibliája, amelybe gyakran belelapoz. Megbeszélésre szánt szöveget terjeszt elő, hiszen feladatához tartozik a tanítás hirdetése is. Én időnkint elfogadom kezdeményező szerepét, gyakorta azonban megelőzőm egy engem érdeklő kérdés előterjesztésével, ami révén magamhoz ragadhatom a beszélgetés irányítását, és időhiány esetén a lezárását is. Az őszinteség jegyében el szoktam mondani, hogy ezzel vagy azzal nem értek egyet, és az alapul szolgáló bibliai szöveget egészen más szemmel nézem, mint ő, de sok gyakorlati kérdésben azért egyetértünk.

Zsuzsika bízik bennem, mert gyülekezetük egyik kiemelkedő vezetőjét barátomnak tudhatja. János a sárospataki református kollégium diákja volt, majd lelkész lett. Életében akkor állt be fordulat, amikor a második világháború idején tanúja lett a katonai szolgálatot megtagadó hívők kivégzésének. Ekkor

letette lelkészi palástját, és belépett a gyülekezetbe. Azóta közösségvezető lett, és vállalja a helyzetéből adódó egyszerű életet. Húsz évvel ezelőtt megpróbáltam együtt működni vele a szolgálatmegtagadók érdekében, de nem vállalt semmiféle nyilvános akciót, mondván, hogy nincs mit tárgyalni a Sátán képviselőivel. Ha esetleg nem így fejezte volna ki az álláspontját, akkor is világossá tette, hogy a kiválasztottak világától teljesen idegen a hatalmasok világa.

Zsuzsika nem egyszer felhívta a figyelmemet a jövőre, s benne a kiválasztottak sorsára. Irodalmi anyagaiban lenyűgöző képekben tárul fel az izajási látomás világa. Túl vagyunk az ítéleten, s az üdvözültek mind fiatal, egészséges, jól öltözött emberek, bájos gyermekekkel. Egy apa éppen hatalmas gyümölcsöskosárral érkezik, a család boldog szeretettel fogadja. A ház körül a legkülönbözőbb állatok serege látható, fényes szőrű kutyák és oroszánok simulnak a játszadozó gyerekekhez. A virágos rétet erdők szegélyezik, patakok, folyók szelik át, s a távolban hóval fedett hegycsúcsok integetnek felénk. Az igazaké lesz az elvesztett Paradicsom minden gazdagsága és szépsége. Ezt mondja a Korán is, valamivel markánsabb vonásokkal, hiszen a folyópartokat övező árnyas ligetekben érintetlen szüzek lesznek a hitvallók jutalmi. Ez kicsit meggyorsítja az egészséges férfiember vérkeringését.

Mindenesetre azonban előzőleg át kell élni bizonyos dolgokat ebben a világban. Zsuzsika sem mentes az ítélet időpontjának kijelölésétől. Ha nem szenvedünk gyors vértanúhalált, ha nem követünk el öngyilkos merényletet, akkor még elég sok fáradságon kell átmennünk, amíg – reményünk szerint – eljutunk az örök boldogságba, ahol „minden bús teheti / levette boldogan / Sionnak énekét / daloljuk gondtalan”. Az idő azonban múlik, új dátumokat kell kijelölnünk, s a világ gonoszsága sem ad egyértelmű jelet az ítélet eljövételére. Zsuzsika jóságosan néz rám, amikor felhívom a figyelmemet a múlt hatalmas gonoszságaira, és azt mondom, hogy minden gonoszagnál van még nagyobb gonoszság, s lehet, hogy mi magunk leszünk önitéletünk végrehajtói.

Nehéz a tanítvány élete. Magunkra maradtunk, és lelkesedésünk perceit követik az egyedüllet órái. Amíg elődjünk a Tanítóval jártak, elég bizonytalan volt a mindennapi életük. Kaptak ugyan meghívást ebédre, halászként maguk is tudtak gondoskodni ennivalóról, de voltak idők, amikor a száraz kalászkok morzsolgatására kellett ráfanyalodniuk. Mindez azonban semmit sem számít, ha az utolsó hónapok életveszélyével hasonlítjuk össze. Ők túléltek, de a Mestert kivégezték. Különös módon, néhány nap múlva, élve megjelent, többen látták, beszéltek, együtt étkeztek vele. Aztán elment, többé nem látták, s csak

abban hihettek, hogy nemsokára visszatér. Pál ezt annyira hitte, hogy a korinthusiaknak is megírta: rövid az idő, elmúlik a jelen világ, nem kell belebonyolódni a dolgokba. Ekkor már az ötvenes években járunk, a négy pártra szakadt hívők tapasztalhatták, hogy a kereszténység sem egyszerű ügy. Eltelik még negyven kemény év, külső és belső viszályok, fenyegetések, elméleti gondok között, s a száműzetésben élő János hozzáfog, hogy átgondolja, tisztázni próbálja a jelen és főleg a jövő alakulását. Mi várható, mi történhet még addig, amíg az Úr visszatér és megteremti ígért Országát, amelyben a bűnösök megbűnhődnek, az igazak pedig megkapják jutalmukat. Az Apokalipszis felfedi azt a látomást, azt a hatalmas színjátékot, amely a legkedvesebb tanítvány lelkében megszületett mindabból, amit megértett a három év során. Az eredmény nem egyértelmű, de hát korábban is voltak disszonáns hangok az apostolok között. Rangviták, miniszteri posztok, a régi rend helyreállítása adott témát a beszélgetésekre. A negyvennapos zárótanfolyam eredménye is elég lehangoló. Pünkösdi hatalmas lendületet adott az újrakezdésre, de hát az érzelmi lángolás nem oldja meg a fiatal gyülekezet megannyi elméleti és gyakorlati problémáját. Az Apostolok cselekedeteinek olvasása érthetővé teszi János érzelmeit. Jöjj el, Uram, Jézus – sóhajt a szentíró, amikor megalapozza egy dicsőséges megjelenés, egy egész világra kiterjedő, kozmikus ítélet forgatókönyvét. Győz az igazság, egymásra talál a diadalmas Jézus és a hűség, tanúságtevő tanítvány. Vége a magánynak, vége a szorongásnak. Mindörökké eljött Isten Országáa.

Ha elgondolkodunk azon, hogy hároméves intenzív tanfolyam után miért is ment Péter karddal vacsorázni, akkor azt is megkérdezhajjuk, hogy milyen lelkülettel róta János a nagy igazságtételről szóló sorokat. Lélektanilag teljesen érthető a sokat szenvedett ember vágya önmaga igazolására és a bűnösök megbüntetésére. Zúduljon a poklok minden kínja ellenségeink nyakába, csapjon beléjük a tüzes istennyila – bőséges témát nyújtva a horror képzőművészeti megfogalmazására. Jól érezte magát János, amikor tapostatta Isten haragjának sajtóját, s a vér a lovak zablájaig ért ezerhatszáz stádiumnyira? Miféle lelkület van bennetek? – kérdezte annak idején igazságtévést akaró tanítványaitól a Rabbi. Még mindig ugyanaz a lelkület van benned? – kérdezhetné Jánostól az, aki halála előtt hóhéraiért imádkozott, mert azok nem tudták, mit cselekszenek. Vagy az idők végezetére megváltozik a szelíd, az alacsonyszívű Jézus, hogy végül energikus, férfias büntetőbíró legyen belőle? Összefér a Hegyi Beszéd és az Apokalipszis? Összefér bennem is? Eddig összehúztam magamat az Utat járva, de elég volt, jöjjön már végre az igazság, a rend, a méltóság, a jutalom, a megdicsőülés, az

uralkodás. E világ rendje megváltozván végül is odacsaphatók, erős, szent csapással, a gonoszokra? Szelidség vagy igazság uralkodik Isten Országában? Ez itt a kérdés.

Az a kérdés, hogy a végítélet János által festett képének mi köze van az evangéliumokhoz. Lélektani elfojtással járom az utat, miközben nagyságról álmodozom? Túrtem sokáig, de éjszakáimon álmodok nyakszelést rogyásig, hogy Shakespeare szavaival fejezzem ki magam? A világ erőszakspirálja egy soha nem látott végkifejletbe torkollik? Istené az utolsó csapás, ő is beléáll a harcba, csak erejében különbözik a földi verekedőktől?

A tudósok előbb vagy utóbb választ adnak az ilyen mardosó kérdésekre. Nekem azonban ma kell megvallanom mai hitemet. Hogyan élek, mire készülök, mit várok? Jobb sorsra fordultán ki tudom-cserélni szelidségem öltözetét hadi uniformisra? Szükségem van-e kárpótlásra azért, amit odaadtam, mert igazában nem akartam odaadni, igazában azt hittem, hogy anélkül is lehetek igaz keresztény? És most sajnálom, amitől megfosztottak, és követelem a jogaimat?

Sikertelen volt az életem, mert az adás szegénnyé, a szelidség balekká, a szolgálat kihatásként tett? Rajta, róni kezdem a végítélet forgatókönyvének sorait, hogy elviselhetővé tegyem az életemet addig, amíg eljön a nagy nap, de azért körbenézek, hátha történik még előtte valami. Nem tudok csendesen, nappal munkás és este ölbé tett kezekkel várakozni életem befejezésére, amelynek módjáról fogalmam sincs, mert a jövő ismeretlen, elrejtett, ha úgy tetszik: misztérium? Miféle magánapokalipszist forgatok a fejemben? Hol van Isten, hol vannak a barátaim és ellenségeim ebben a személyes drámában? János megírta, amit megírt, de én nem akarok olyan utolsó felvonást, amelyben elhagyom az utat, amelyet követtem és kicserélem a hitet, amely végigvezetett az úton. Nem vagyok puha agyagfigura, amit át lehet gyúrni más formára, engem már csak eltörni lehet.

Sugalmazott írás-e az Apokalipszis? Ezt súgta a Lélek János fülébe, vagy ez egy csalódott öregember álma, aki meg sem értette Isten Fiának igazi természetét? Vagy kettős természetű az Isten? Akkor zavarban vagyok. Lehetünk gondtalanul boldogok hullahegyek, a teremtés selejtje láttán? Nemde azok is Isten teremtményei? Semmi mentség nincs megtévelyedett lelküknek? Mi, gyarló emberek, már eljutottunk oda, hogy eltöröljük a halál- és az életfogytig tartó büntetéseket. De hát lesz pokol? Ki nem alvó tüzek és fogak örök csikorgatása? Ettől én, vágyaim ellenére kopott ruhás balek, kihúdom magam, és a kiválasztottak öntudatával méregetem az utcán az embereket? Ettől lesz könnyű a lelkem, ez előlegezi vigasztalásomat?

Nem tudom, mi és hogyan fog történni, felébredek-e abból a nagy álomból, amely lezárja földi életpályámat. Lelkem nyugalma azonban nem a közeli vagy távoli ítéletben találom meg, hanem esténként, ha békében térek nyugalomra. Nem siránkozom a világ állapotán, a katasztrofális helyzeten, mások hibáin, bűnein. Ez nem jó. Ez rontaná személyiség szerkezetemet. Elvonná figyelmemet a célról, a helyes eszközökről, mindennapi feladataimról. Nem akarok a világ végével foglalkozni. Az én világomnak hamarabb vége lesz, addig rendbe kell hoznom az élettrajzomat. Ez munkára serkent, vizsgálódásra indít, még elérhető célokat tűz ki. Még munkatársat láthatnak bennem az emberek, még segítőt a barátaim, a családom. Még nem töltöm ki alacsony érdemjegyekkel a világ, a társadalom bizonyítványát.

Megöregedtem, és már más szemmel nézek a mögöttem álló életre, mint egy gyermek, egy nyüzsgő felnőtt vagy egy vallási tanító. A tiszta éjszakákon felmérhetetlen távolságban világítanak a csillagok, mögöttük vagy felettük egy másik világ húzódik, a Tejút halvány, fehér szalagja. Ki veszi a bátorságot ahhoz, hogy megmagyarázza, mi vesz minket körül, ki tud számot adni az elképzelhetetlen energiáról, amely mozgásban tartja azt? Mindent átfogó tudásom nincs, de van egy tudás, amely elrendezi az életemet, és megtartja reményemet a holnapban.

Zsuzsika elment, és én itt ülök a szobámban, mindennapi ügyeimen gondolkodva. Az egyik polcon egész aktív életem ellenfele, Lenin mellszobra áll. Egykori személyzetisünk szobájából került hozzám. Ili, a Goldberger-gyári munkáslányból lett személyzetis már halott, a férje, kollégám, a verneti és recski koncentrációs tábornak egyként lakója, úgyszintén. „Lehet a szobor a szobámban?” – kérdezte Ili a rendszerváltás után. „Minek néz engem?” – kérdeztem vissza én.

2009.

HABOS LÁSZLÓ

**ACÉLAJTÓK MÖGÖTT
(BÖRTÖNMEMOÁR - RÉSZLET)**

*"Van, ki üvölt és nem hallja,
mit mond, mit mond a lélek hangja. "
(Részlet a Karthágó:
Lázban égő nemzedék című dalából)*

A lélek hangja

Néhány hosszúra nőtt hajú, bőnadragos srác között, hanyagul összeállt sorban ácsorogtam a kultúrház nagytermében. Szombat délután dübörögve szólt itt a rock. A "példakép nélküli, lázban égő nemzedék" néhány száz tagja fejét rázva üvöltözte a meg nem értett dalszöveget a zene ritmusára. Most a kissé rozoga íróasztal mögött két katonatiszt foglalt helyet. Az egyikük a sorból kilépő fiúk kezébe adott egy kisméretű kekiszínű könyvet. A másik, aki néhány perccel korábban még az alkalmi pódiumon állva beszélt a hazáról, a hazafiságról, a hont védő katonák szerepéről, csendben figyelte a ceremóniát. Olyan volt, mint a diplomaosztás, csak nem volt közönség, se taps, se dicsőségérvzés. Hátam mögött az ajtónál néhányan beszélgettek. Megegyeztek, hogy miután végeznek, a közeli közértben vesznek egy üveg bort, amit majd cigizés közben elfogyasztanak a szemközti parkban. Egy magas fiú, aki örömmel csatlakozott volna a társasághoz, elém tolakodott. Megrántottam a vállam. Nem bántam, ráértem, mivel nem kellett visszamennem az iskolába. Kisvártatva a "colos" lépett az íróasztal elé s az átvett könyvet hanyagul a farzsebébe tette, majd gyors léptekkel kisietett a teremből. A tiszt közömbös, kissé unott arckifejezés mellett helyezte kezembe a katonakönyvet. Kilépve a napfényre, az ifjúságot formálni igyekvő hatalom vasba öntött vezéralakját pillantottam meg. A távoli jövőt szemlélő meredt szemekkel nézett le rám beton talapatáról, örökös mozdulatlanságra ítélve. Átsétáltam a parkon, s szemem sarkából figyeltem vagánynak látszani akaró sorstársaimat. Kézről-kézre járt az olcsó almaboros üveg egy általános felkiáltással: "Igyál b.meg! Besoroztak., húzd meg öreg, katona leszel b.meg!." A buszmegálló felé bandukolván belelapoztam a könyvbe. A tény, hogy az enyém - mivel a nevemre van kiállítva -, nem lelkesített különösebben. Elhelyeztem farmernadrágom hátsó zsebébe. Az autóbusz ülésére huppantam, kényelmetlenül nyomta hátsómat, ezért elővettem. Nem volt nálam táska, nem tudtam eltenni, így fellapoztam, és bele-beleolvastam az ott talált szövegbe. Hazaérve az asztalomra dobtam és elgondolkodtam: Felléptem felnőtté válásom egy újabb lépcsőfokára. A tiszt szónoklata jutott eszembe. Milyen

lelkesen beszélt a katonaságról, a megtiszteltetésről, ami majd minket fog érni, hogy szolgálhatjuk a szocialista népköztársaságot! Persze arról nem tett említést, hogy majd almát, vagy barackot kell rekeszekbe tenni valamelyik él-szövetkezet gyümölcsösében. Elraktam a kekiszínű könyvet a fiókomba az útlevelem mellé. Nem fért a farzseembe, ott ugyanis a személyi igazolványom és a sportkönyvem lapult.

Délután edzésre igyekeztem kerékpárom nyergébe pattanva. A szomszéd község piros-fehér sport egyesületének ifjúsági labdarúgó csapatában játszottam. A tréningezések alatt kemény munkára fogtam izmaimat, és jóleső fáradtsággal hajtottam hazafelé a pedált kétkerekű társamon. Örömmel vettem részt az edzéseken. Fontosnak tartottam a felkészülést, az együttlételet csapattársaimmal. Úgy gondoltam, az egyéni ügyesség mellett a "sikerhez" fontos az egymásra figyelés, az egymásért küzdés, a jó csapatszellem megteremtése. A középpályás poszton próbálok csapatom hasznára lenni a bajnoki mérkőzések alatt.

Hasonló fiatalos lendülettel igyekszem tanulni a közösségben is. Az ÉR nevű Bokor közösségben, ahol hatan voltunk együtt-egymásért. Ignác, a közösségvezető - akkor négy gyermekes családapa és a középiskolás ifjak, Péter és János unokatestvérem, Gábor és Tamás öcsém, valamint jómagam. Együttléteink alkalmával az Evangéliumok analizálása mellett Bulányi atya Merre menjek? című hittankönyvét tanulmányoztuk. Próbáltuk megrajzolni a jézusi útonjárásunk megélendő feladatait. Elfogadtam, hogy a kereszténység többet kell, hogy jelentsen számomra, mint a vasárnapi templomba járást. Olyan értékeket fedeztem fel az együttléteink alatt, mely meghatározta életcélomat. Azt az úton járást választottam, melyre a Mester hív minden nap.

Örömmel töltött el a tudat, hogy néhány tíz, vagy egy-két száz kilométerre tizenéves fiatalok tucatjai fogadták el a meghívást és családi házak szobáiban, vagy falusi plébániák termeiben ülték körül esténként az asztalt, melyen a gyertya lángja közösségé olvasztotta az egymásra figyelő lelkeket.

A leírt mondat végére egy nagy felkiáltó jelet tettem. Feltekinttem, s szemeim megpihentek az oltáron. Kettő, spárgával összekötözött faág volt a kereszt, melyet egymásra helyezett nagyobb kövek tartottak egyenesen. A köveken mohák és mezei virágokból készített csokor. Olyan természetes egyszerűségű és mégis csodálatos dísz a Bakony erdővel borított domboldalának e tisztásán. Az oltár mellett állt a paptestvér és laza eleganciával beszélt. Szavai régi és új üzeneteket közvetítettek e jó félszáznyi fiatalnak, akik körülöttem ücsörögtek a gyepen. Bizony régi volt a

bibliai szöveg, mely egykor Jézus szájából hangzott el, de mégis új, valahogy mindig új az üzenet, mely eljutott ilyenkor a fülembe, szívembe. Egy rövid csend végen megpendült a húr a gitáron, majd felzengett egy dal, a "Boldog mosoly az arcomon." kezdetű ének. S bizony vidám mosoly ült e tizenéves- huszonéves fiatalok arcán. Felejthetetlen élményeket nyújtott évről-évre a Bokor-tábor sokak által Béci-tábomak nevezett egyhetes együttlét. A nagybetűs élet kapujában álló fiatalok számára adott igazi feltöltődésre és vidám kikapcsolódásra alkalmat. E generációt foglalkoztató kérdésekre igyekeztek kielégítő választ adni a felkészült előadók. Az éjszakába nyúló beszélgetések alkalmával komoly barátságok, életre szóló szerelmek jöttek létre.

Már régen leszállt az éj, de mi, az "indiánok" - akiknek sátrai egy kissé távolabb lettek felállítva a tábortól - nem aludtunk. Tanci, a törzsfőnök tartott eligazítást. Éjfél után ütött az óra, amikor elindulunk. Kúszva közelítettük meg a kiszemelt sátrakat. Óvatosan meglazítottunk a tartózsínórokat, s az ügyesebbek néhány gumimatracba zárt levegőt is szabadjárá engedtek. Miután mindnyájan visszatértünk a megbeszélthelyre, faágak zörgetésével követtük Tancit, aki egy pvc-cső segítségével az igazihoz megközelítésig hasonlító rőfögést produkálva "átcsörtettünk" a táboron, magunk mögött hagyva félig összerogyott sátrakat. A "félelmes" éjszaka utáni ébredést követő mosakodás, torna, zsoltármásolás és reggelizés közben álmélkodva hallgattunk a tábort ért "vaddisznótámadásról".

Vidáman kezdődött így a remetenap, mely számomra a hét csúcspontját jelentette évről évre. A tarisznyámba két egymásra borított vajás kenyér, egy kulacs víz mellé csupán a Szentírásom és a jegyzetfüzetem került. Nyolc-tíz fős csoportokban indultunk el különböző égtájak irányában az erdő sűrűjébe. Egy-egy alkalmasnak vélt helyen, a sor végén haladó "tanyát" vert magának. Így egy méretes odvas fa tövében megfelelő helyre lelt Szevi, majd egy kőhajtásnyira Cs. Tamás. A következő "állomáson" megálltam, Totya és Csibe tovább haladtak. A magas fák tövében kiürítettem tarisznyámat és lehevertem, fejem alá téve tenyereimet. A lassan mozgó falevelek között rám mosolygott a napsugár. Néhány perc mozdulatlanság után úgy véltem, egybeolvadtam a csodálatos természettel. Örömmel adtam hálát Mennyei Atyámnak, hogy részese lehetek e teremtett világnak. Elmélkedtem létem értelméről, célok és feladatok rajzolódtak ki előttem. Később a jegyzetfüzetem lapozgatása közben többször visszaolvastam a nagy felkiáltójel előtti mondatot. "Kereszténynek lenni egyenlő: adni, szolgálni, és szelídnek lenni!" Sok szó esett az előadásokon az adásról, az éhezők támogatásáról, a különböző önzetlen segítségnyújtásokról. A kicsinységről, az alázatról. A szelídségről, az erő nem alkalmazásról a hétköznapi életünkben. Mindegyikre

igent mondtam, és megélt eseményeket is csatoltam gondolatban melléjük. Akaratlanul leírtam a "katonaság" szót egy nagy kérdőjellel és később az egészet többször áthúztam. A tavalyi remetenapom alkalmával is - akkor egy sziklamélyedésben ücsörögve - nemmel válaszoltam erre, a magam számára feltett kérdésre. Úgy éreztem, nem tehetek mást, ha a kereszténységre igent mondok, akkor az erőszakra - a katonai szolgálat teljesítésére - nemet kell mondanom! Nem akarok ellenkezni a lelkiismeretemmel, a lélek szól nekem, bennem, tisztán: igeneket és nemeket.

A zárónapi tábortűznél számtalan vidám jelenetet adtak elő fiatal testvéreink. Petya és Potyka a táborban történeteket jelenítették meg kellő mennyiségű humorral. Néhányan az emberi gyengeségeink elé tartottak görbe tükröt. Nagyokat nevetgéltek mellettem a lányok: Livia, Anikó és a többiek. Lici és Csibi mellett ott tapsolt az elégedettség érzésével Béci testvérünk, a táborvezető, aki ismét kedvesen szolgált fiatal testvéreit.

A következő nyári táborozás is hasonló élményekkel telt, csupán egy "hiányossággal". Béci testvérünk nem lehetett köztünk, mivel hallgatott a benne levő lélek hangjára. Az egyetemi tanulmányai befejezése után megkapott behívóparancsnak nem tett eleget, ezért a baracskai fogházban volt kénytelen tölteni a nyarat.

Az ország különböző településeiről ideráncigált ifjakkal lépkedtem egy katonatiszt mögött a Petőfi laktanya udvarán. Egy nagy terembe értünk, majd a tiszt utasítására elhelyezkedtünk. A várakozás alatt a közeli ágyszomszédok bemutatkoztak egymásnak nevük és lakóhelyük ismertetésével. Teltek a percek és egy idő után nyomasztóvá erősödött a várakozás. Mindenki tudta, hogy sorozásra jött, mivel erről kapott értesítést. De, hogy voltaképpen miről is lesz szó, azt igazán egyikünk sem tudta. Hosszúra nyúló várakozás végén újra megjelent a tiszt és felvilágosított ittletünk céljáról. Gyors névsorolvasás és valamiféle szűrés után - ugyanis a gyermekekkel rendelkező és családfenntartó, illetve a Metrónál dolgozó sorstársaink eltávolítása után - megtudtuk, hogy tisztálkodáson és alváson kívül nincs más teendőnk a mai napon. Másnap viszont számos vizsgálat és különböző feladatmegoldások várnak ránk. Kilenc órakor élénk beszélgetésünket - mint a moziból ismert fdmszakadás - a "Jó éjszakát, elvtársak!" beszólás szakította meg, és az egyidejű villanyoltás jelezte, hogy nem holmi KISZ táborban vagyunk. Másnap a "Jó reggelt, elvtársak, ébresztő!" - tényleg felugrasztott mindannyiunkat a vaságyból. A tiszt arcán élesen kirajzolódott a ki nem mondott gondolata: "még civilek, de majd.". Fürge mosdás, gyors reggelizés, majd egy dossziéval a kézben sorban állás a különböző vizsgálatok helyszínéül szolgáló termék előtt. Kora délutánig szimulációs gépeken, tesztlapokon próbáltuk

bizonyítani rátermettségünket, majd alapos orvosi vizsgálaton estünk át testet és elmét vizsgáló orvosok közreműködésével. Kissé sértőnek tűntek magánéletembe történő betekintési kísérleteik. Életcéljaim, jövőterveim, szexuális kapcsolataim után kíváncsiskodtak. Ameddig ebédünket elfogyasztottuk, kiértékeltek teljesítményeinket. Az egyéni elbeszélgetés alkalmával elégedettségének adott hangot egy magasabb rangú tiszt. Határozott kijelentéssel közölte, hogy hamarosan sort kerítenek sorkatonai behívásomra, és Szombathelyen híradósként igyekeznek majd kiképezni. A búcsúzás pillanatában mosoly jelent meg a tiszt arcán. Nem tudtam viszonzni mosolyát, se "viszontlátási" köszönését, így csupán egy "Jó napot"-tal búcsúztam e számomra idegen világtól. Vigan szólt a gitár, s a lányok szépen énekeltek a kedves gyermekdalokat a gyermekotthon előterében kialakított alkalmi színpadon. Együtt járt mosolyfakasztó táncát a medve, a róka és a gyáva nyuszi egy általunk kitalált mesedarabban. Az otthon kicsiny lakóinak (mozgáskorlátozott és halmozottan sérült gyermekek) határtalan öröme. A műsor végi karneváli kavalkádban azon vettem észre magam, hogy egy piciny lányka kéredezkedett az ölemben. Mosolygós, gyönyörű szemébe nézetem, s ő izgatottan a fülemben súgta: "Tudod, róka, a Brigi szerelmes beléd és én is". Rámosolyogtam ez "Isten mására" és összeszorult a szívem, miközben megigazítottam a combomról lecsúszni készülő járógépet vékonyka, törekeny lábacskaiban.

Miután a ravaszdi rókából újra hétköznapi ember lettem és társaim is átöltöztek, azon tűnődünk, miként tehetnénk még teljesebbé ezt a szép délutánt. A kellemes fáradtság érzése volt bennünk, és ekkor valaki megjegyezte, hogy a közelben lesz egy közösségi szentmise az egyik testvér lakásán.

Nagyon jó kis társaság volt ez, az általunk csak színjátzó körnek nevezett csapat. Egyetemista, főiskolás fiatalok, és munkás lányok, fiúk barátkoztunk a hétvégi "próbák" alkalmával. Próbáltunk az előadásra és próbáltunk megismerkedni egymással. Az együttléteink alkalmával sokáig beszélgettünk zenehallgatás közben "a világ dolgairól" és a mindennapos problémákról, elképzeléseinkről a jövőnköt illetően. Felvetődött több alkalommal is a katonai szolgálat teljesíthetőségének kérdése. Az érvek és ellenérvek, az igenek és a nemek néha kiélezett harcát hozta e kérdés megbeszélése. Színes társaság voltunk mindenféle szempontból. Igazán az adni akarás kötött össze bennünket és az egymás tisztelete, korlátok nélküli elfogadása.

Örömmel csatlakoztam a misére indulók közé. Hallottam, hogy vannak ilyen lakáson történő közösségi szentmisék, de még eddig nem voltam résztvevője az

ilyen eseményeknek. Amíg gyülekeztek a testvérbarátok, beszélgetések foszlányai jutottak el fülemig. Amennyire sikerült összeraknom a különböző félmondatokat, megértettem, hogy a házigazda hölgy félje Baracsán van. A szentmise nagy élmény volt. Az, hogy a szentbeszédnek értelmük van, hogy érdemes odafigyelve hallgatni, ez már természetes volt számomra a közösségi alkalmakkor. Az, hogy a jelenlevők részesei a "vacsorának", hogy egyszerűen egy-egy imában elmondják gondolataikat sorban, kivétel nélkül, ez új és ugyanakkor örömteli tapasztalást hozott. A szentmise végén Mária beszámolt néhány szóban a baracscai fiúk életéről. Valamiért nem tűnt idegennek, amit hallottam. A tudat, hogy majd én is ott leszek, az már régen kialakult bennem, de most kézzelfoghatóvá vált számomra. Valahogy vágytam e fiúk közé, érezve, hogy ott a helyem.

A Bokor nagyközösségi találkozóin megtapasztaltam, hogy a jézusi úton járás több mint egyszerű másság. A másként gondolkodás másként élést is jelent. Kiállást, a hatalom által megkívánt magatartásformákkal való szembefordulást és az ezzel járó retorziók vállalását, azaz a bizonyos kereszt felvételét. Láttam testvérbarátaimat, akik kortól és nemtől függetlenül építették az "országot" a maguk módján, a maguk területén. A gyárban a munkás, a vállalatnál a mérnök, a kórházban az orvos és a betegápoló, az iskolában a tanár és a diák, a nyájában a lekipásztor.

Kijártam már az iskolákat, de várt rám még egy házi feladat. Igaz a mondás, hogy néha az egyszerű feladatok a legnehezebbek. Igyekeztem felkészülni az előttem álló elkerülhetetlen feladat megoldására. A rácsokon túli világ ismeretlen volt, felfoghatatlan. Nem tudtam belegondolni abba sem, hogy mit jelent majd szabadság- vesztetten élni. Úgy gondoltam, ha erős lélekkel, hittel követem a Mestert, nem kell aggódnom. Az "írás" olvasása mellett néhány igazán jó írás tanulmányozásával készültem erőt meríteni. Miután kezembe került a parancs a teljesítésére vonatkozó időponttal, már csak egy feladat: a "házi" állt előttem. A nagy kérdés az volt, hogy hogyan mondjam el döntésemet szüleimnek? Nehéz feladatnak tűnt, s valahogy nem igyekeztem elébe menni a dolgoknak. Fogytak a napok, s már szinte nem volt idő tovább halogatni. Erőt vettem magamon s egy nagy levegővétellel odaléptem szüleim elé, hogy úgymond "jöjjön, aminek jönnie kell." "Kitört a balhél!" - öcsémek fogalmaztak így. Valóban nehéz helyzet keletkezett, mindenki szeretett mindenkit, és mindenki féltett mindenkit. Felvettük saját páncéljainkat és a "csata" folyamán hiába szárnyaltak az érvek és ellenérvek sorban, a páncélokról lehullva széttaposódtak a porban. Nem maradt más, csak sírás, düh, értetlenség,

elkeseredettség, féltés, aggodalom az egyik, míg szomorúság, hit, remény, és szeretet a másik oldalon.

SZALAY ERZSÉBET

INTERJÚ DR. MERZA JÓZSEFFEL

A magyar abolicionista mozgalom egyik alapító tagja a halálbüntetésben megnyilvánuló erőszak igazságtalanságából kiindulva a komolyan vett keresztény életelvek mindenfajta erőszakkal szemben álló természetéről beszél.

A hagyományos „harcos” baloldal a pacifizmustól, az erőszakelv elutasításától, mint túlságosan absztrakt humanizmustól határolta el magát. Képviselőit naiv-erőtlen álmodozóknak minősítette, sőt el is ítélte az osztályharc szempontjából ártalmas, „kapituláns” törekvéseikért. Az osztályharc erőszakos formái által létrehozott terrorhatalmak negatív történelmi mérlege azonban ma ezen álláspont felülvizsgálatára készített, s annak végiggondolására: hogyan lehet a keresztény, polgári és egyéb humanizmusmodellek igazságait úgy felhasználni, hogy azok hatékonyak lehessenek a baloldal alapvető céljainak megfelelően a társadalmi igazságtalanságot konzerváló hatalmi erőszak ellenében is. Az erőszakellenesség egy erőszakra épült korszak után erős gondolat, különösen az értelmiség körében, amely az ehhez felhasználható szemléleti alapokat a legkülönbözőbb forrásokból meríti. A baloldal új arculatának kialakításához érdemes közelebbről is szemügyre venni az erőszakmentesség, a humanizmus különböző logikáit: a komolyan vett keresztény szellem, az új élményként felfedezett keleti filozófiák, az ökológiai mozgalmak, az abolicionisták és mások gondolkodásmódját, érvrendszerét.

Az egyéni változatok nyilván az adott egyén szellemi élet-útjából is következnek: nem ritkán harcos álláspontokról jut el valaki a krisztusi megbékélés-tanokig, mást éppen az egyházak álszentsége vagy lelki erőszaka keltette csalódás irányít egzotikus vallások vagy valamely egyszemélyes humanizmus-eszmény „felfedezése” felé.

Az erőszakmentesség (önmagukat nem baloldaliként meghatározó) néhány képviselőjének gondolatait, úgy véltük, azért is érdemes megismertetni olvasóinkkal, hogy – az elhatárolások helyett a közös nevezőre figyelve – a baloldali szemlélet ez úton is gyarapíthassa eszköztárát.

*

Az alábbi szöveg a dr. Merza Józseffel, a Halálbüntetést Ellenzők Ligájának alapító tagjával s egyben a Bokor Katolikus Bázisközösség tagjával folytatott beszélgetés tömörítettvénye.

A Halálbüntetést Ellenzők Ligájának létrejöttét vezető jogászok kezdeményezték, talán azzal is összefüggésben, hogy fel kell zárkóznunk a Közös Európai Házhoz. Európa legtöbb országában eltörölték a halálbüntetést, Csehszlovákiában éppen most. Az Állam- és Jogtudományi Karon 20 ember gyűlt össze a megalakulásra, jogászok, oktatók, közéleti személyiségek. Én úgy kerültem ebbe az alakuló ligába, hogy megkérdezték – mivel a Bokor nevű katolikus bázisközösséghez tartozom -, hogy a közösség hajlandó lenne-e támogatni ezt a kezdeményezést? Ha valamit, akkor ezt támogatjuk, hiszen a miénk az erőszakmentességet minden tekintetben markánsan képviselő közösség. Ma a Liga körülbelül 600 tagjának legalább 3/4 része a Bokorból van.

A Liga megalakult, bejegyeztette magát, ezt a *Magyar Nemzet*ben hirdetésben tettük közzé, közölve, hogy várjuk azok jelentkezését, akik a halálbüntetés eltörlését támogatják. Tanárok, lelkészek, pszichiáterek, ügyvédek, háztartásbeliek jelentkeztek, a legkülönbözőbb foglalkozású és mentalitású emberek. Egyértelmű volt, hogy úgy kell megfogalmaznunk célkitűzéseinket, hogy azokat nyugodtan vállalhassa mindenki, meghagyva minden résztvevőnek, hogy a halálbüntetés eltörlése mellett a lelkiismerete szerint legjobbnak tartott módon, a számára legmegfelelőbb érvrendszerrel agitáljon.

A jogászok nyilvánvalóan azzal érvelnek, hogy a halálbüntetés értelmetlen, mert nem valósítja meg azt a célt, amit szolgál, hogy elrettentse az embereket további bűnök elkövetésétől; jogilag különben sem tiszta, hogy egyáltalán van-e joga az embernek bármilyen címen elvenni más ember életét. A jogászok és a pszichológusok is elmondják, hogy a halálbüntetés megléte vagy eltörlése nem befolyásolja lényegesen a bűnözési statisztikát: ahol eltörlik a halálbüntetést, nem kezd el mindenki gyilkolni a másikat; aki embertől, annak számára az erre készítő motívumok fontosabbak, mint az, hogy ezért őt felakasztják-e vagy sem.

A mi közösségünk, lévén egy keresztény közösség, örül annak, hogy a jogászok, pszichológusok, szociológusok megállapítják ezeket a tényeket, mert ez csak segít, de a mi esetünkben a vallási indíttatás eleve a halálbüntetés ellenzéséhez vezet. Lehet hivatkozni a „Ne ölj!” parancsra, én jobban szeretek a Hegyi Beszédre hivatkozni, amely a megbocsátás, a türelem, az erőszakmentesség és más eszmények foglalata. Mi úgy

gondoljuk, keresztény ember számára tilos embert ölni. Hogy más, racionális érvek is támogatják ezt, ennek csak örülünk.

A Ligában széles körű tagtoborzás nem volt. A magyar társadalomban egyébként elég nagy az ellenzéke ennek a dolognak. Az átlagpolgár, különösen, amikor az újságban valamilyen különösen kegyetlen gyilkosságról olvas, összeszorítja az öklét, és egyértelműen halálbüntetést kíván, az abolicionista törekvéseket pedig úgy fogadja, hogy megint felülről akarnak valamit rátukmálni; és abban sem bízom, hogy az egyházak ezt a kezdeményezést olyan lelkesen és egyöntetűen támogatnák, amennyire ez tőlük elvárható lenne. A mi álláspontunkat az Evangélium határozza meg, amelynek központi parancsa az ellenségszeretet, amely az emberszeretet része. Bár nem a könnyebb része, néha leküzdhetetlen nehézséget okoz. Az emberszeretethez tartozik, hogy nem veszem el mások életét. De az emberszeretethez tartozik az is, hogy nem tanulok fegyveres önvédelmet, hogy nem megyek be a hadseregbe. (Bázisközösségünk ebben a tekintetben is vagy 30 börtönviselt fiatalat produkált az elmúlt évtizedben.) Az evangéliumi emberszeretethez igen sok összetevője van, az is része, ha a munkahelyemen odaül mellém egy ember, hogy „úgy le vagyok törve”, akkor nem hagyom annyiban a dolgot, hanem azt mondom, hogy gyere, üljünk le valahol, igyunk meg egy kávé, és akkor egy óráig üldögélünk valahol, és meghallgatja az ember a másikat. Ezek a dolgok összefüggnek. A halálbüntetés ellenzése csak igen kis szelete az emberszeretethez. Az eltörlés persze parlamenti kérdés, az ember azt teheti, hogy támogatja.

Hogy az emberek annyira ellenzik a halálbüntetés eltörlését, annak legfőbb motívuma a félelem. Az emberek nagyon félnak a bűnözőktől, mert az hiszik, hogy azok nagyon különböznek tőlük, pedig az a néni a sarkon, aki azt mondja, hogy nehogy rászabadítsák a társadalomra ezeket az embereket, ha olyan helyzet elé kerül, alkalomadtán ugyanolyan gyilkos tudna lenni. Az embernek potenciálisan megvan az a képessége, hogy megölje a másikat. Nekem is. Minden apa tudja, aki már egyszer alaposan megverte a gyerekét. Az emberben annyira benne van az agresszió. Hogy hogyan lehet mégis tisztességes az ember? Az idegeibe kell ivódjon, hogy mit kell választania. De sosem lehetünk egészen biztosak abban, hogy mi az erősebb: a különböző bennünk lévő s bennünket esetleg éppen rossz irányban mozdító motívumok, vagy a meggyőződés. Amit tudok, hogy az életemet erre állítom rá, próbálok magam minél jobban átítatni ezzel az etikával. Hogy mennyit fogok belőle teljesíteni, azt nem tudom, de egy dolgot biztosan tudok: nem határozom el, hogy gazember leszek; nem határozom el, hogy kevesebbet fogok

teljesíteni, mint amit az erkölcsi törvények nekem előírnak. Nem tagadom le a törvényt az égről.

A fajon belüli erőszak-emberi sajátosság. Az állatvilágban a fejlettebb élőlény megeszi a fejletlenebbet, a fajtájabelieket általában nem eszi meg. A bikák párbajánál, ha az egyik fél jelzi, hogy enged, akkor nem öli meg a másik. Az embernél viszont megvan az, hogy mi képesek vagyunk a saját fajunkat rombolni. Ha fundamentalista volnék, a Bibliát szó szerint véve azt mondanám, hogy ez az ördög műve. Mivel én nem tudok ilyen mereven gondolkodni, azt mondom, hogy nem tudom, honnan van az emberben ez a fajta agresszió. Valamiképpen biztosan összefügg azzal, hogy az ember szabad döntésekre képes. De hogy ez hogyan vált ilyen mértékű fajon belüli önirtássá, ezt nem tudom megmondani. Az emberiség a legjobbjában megpróbál ezen az erőszakon túljutni. Akár apuka, akár munkahelyi vezető, akár politikus: érzi azt, hogy az a jobb megoldás, ha az ember a dolgokat megbeszélve, a másikat meghallgatva, közös megegyezéssel jut valamire, a kényszer mint eszközt nem kell alkalmazni, s ennek legvégső formáját, az emberölést akár háborúskodásban, akár bíraskodásban el lehet kerülni. Erre az emberi faj legjobb tagjaiban, legjobb pillanataiban már rájött, függetlenül attól, hogy csak pár évtizeddel vagyunk a legszörnyűbb emberirtás után. A mai világban már szinte közhely az erőszakmentesség, a tárgyalások útján való megoldás a békés eszközök; szóval az ember csak azt hallja, hogy béke, béke, és közben azt látja, hogy Bukarestben láncsal verik a gyerekeket. Az én alapkönyvem az Evangélium, amely azt mondja, emberszeretetre van szükség, megbocsátásra van szükség, és a békét kell építeni; ettől függetlenül az evangéliumban is van olyan történet, amely azt ábrázolja, hogy a világ végén hatalmas összecsapások lesznek az emberek csoportjai között, és a bűn elhatalmasodik, és lesz büntetés, fogaknak csikorgatása. A fundamentalista gondolkodásnak ez lehetőséget ad arra, hogy válságos pillanatokban a világ végét emlegesse, de az az ember, aki az evangéliumot megfogalmazta, az tisztában volt azzal, hogy a történelmen végig fog menni két szál: annak a szála, aki az emberséget, az emberszeretetet képviseli, és ennek bele kell ütköznie egy másik vonalba, amit az erőszak emberei képviselnek. Ezt látva, azt kell mondani, hogy ez az emberi természetben benne lévő egyik lehetőség, a gonoszság lehetősége, amely az emberben benne lévő másik lehetőséggel küzdött, de talán az emberi történelemnek éppen az a fenntartója, az szolgáltatja a történelemhez az anyagot, hogy az embernek ez a próbálkozása a véges időben teljes sikerre nem számíthat.

Nyilván sok szelíd ember volt a Jézus Krisztus előtti időben is. Magáról Jézus Krisztusról azt gondolták, hogy megoldotta ezt a problémát, de hát nem tudta megoldani, mert hiába lett katolikus egyház, hat-hétszáz milliós nagyságrendű, a katolikus egyház története is egyrésztől erőszakosságok története: a keresztesháborúk, az eretnekségek felszámolásáért folytatott törekvések, amelyek nevében embereket megaláztak, bebörtönöztek, megégettek. Mert az hitték, hogy birtokosai az egyetlen igazságnak, jóllehet idézik Szent Pált, hogy tükör által, homályosan látunk, s a tévedésre megvan a joga annak is, akit eretneknek vélnek; mint ahogy téveszme uralma alatt áll az is, aki abban a meggyőződésben cselekszik, hogy Istent szolgálja, ha például Husz Jánost máglyára küldi.

Én végül is jobbnak tartom, ha azt mondjuk, hogy pontosan nem tudjuk. Azt tudjuk, hogy szabad akaratunk, bizonyos döntési szabadságunk van, és azzal élünk, és elvben minden nagy problémát képesek vagyunk békésen megoldani. A magyar nemzeti gondolkodásban különben nincs hagyománya az erőszakmentes gondolkodásnak. Túl azon, hogy a honfoglalás előtti magyarok nomádok voltak, harcosok, portyáztak, hóstetteket hajtottak végre. Később megkeresztelkedett a magyar nép is. Szent István személyében egy olyan hatalmas karakterű és súlyú embert kaptunk a magyar társadalom élére, aki ellen nagyon nehéz ellenérveket felsorakoztatni, és nagyon nehéz kimondani azt, hogy az a királyunk, aki Szilveszter pápától koronát kapott, és akit a magyar szentek sorába iktattunk, és akinek az oltárképe előtt imádkozunk, és akinek a megmaradt jobb kezét aranyos urnában körmenetben fogják augusztus 20-án körülvinni – az nem volt keresztény. Mit tegyünk, ha István királyunk akkor vette magára a kereszttségét, amikor Isten nevében ölni lehetett. Ez semmit sem von le István kitűnő karakteréből, de nem volt keresztény, mert Gellért püspök azt az evangéliumot tanította meg neki, ami akkor volt az uralkodó „központi bizottsági határozat”, jóval Constantinus után (amikor is már az uralkodás szempontjai kerültek az előtérbe: az állam mint szent eszme). De mégis azzal fejezném be, hogy Németh László Gandhi-drámába előszavában felvetette, hogy új európai gondolkodásra lenne szükség, hiszen Európában a XX. században borzalmasan felszaporodott az erőszak. Németh László azt gondolta, hogy lehetséges valamilyen európai erőszakmentességet csinálni; s én is azt gondolom, nem lehet szebb feladata egy valamelyest is olvasott embernek, mint hogy a maga képességeivel beálljon ezeknek a gondolkodóknak a sorába.

1990. október 1.

METZGER BALÁZS A FIÁT KERESTE (7.)

Levelek a távolból

Azért egy csatorna mégis maradt. Még Linus ittlétekor megbeszélték, hogy levelezni fognak. És Svar írt először. Írt az öreg fáról, hogy biztos lelke van, és hogy még akkor is itt fog őrködni, amikor már semmi nem lesz belőlük. Vajon mit mesélne, ha egyszer végigmondhatná hosszú életét? Linus levelei tele voltak erővel, írt a nagyvárosról, sőt, több képet is küldött, arról, hogy hol lakik, illetve a város képeiről. Az egyetlen tükör mellett görbültek ezek a fotók a házban, Svar sokszor, és hosszan nézte ezt a teljesen más, ismeretlen világot. Több év telt el így levelezéssel. Linus komolyan gondolta, hogy apja meglátogatja egyszer, és azt is tudta, ha erre mégsem képes már, akkor ő megy el apjához valahogy. És már három év is eltelt, és Svar megint nem arról írt, hogy nekiindul, hanem hogy neki kéne indulnia. Levelében viszont hosszan írt egy vadászatáról:

... És tudod, ahogy szoktam, már reggeltől üztem ezt a szarvast. Olyan szép volt, láttam a körmeit a tavaszi, nedves földbe nyomódva. Estére ugyanúgy tett, mint a többi. Már fáradt volt. És hagyta, hogy közel menjek. Addigra a számszer már ajsza volt. Csak állt ott, a fülei mozdultak nagyokat. Szép, nagy szemével nézett, és szügyén idegesen rángott a bőr. És én láttam gondolatban, ahogy a rövid vessző becsapódik a testébe, ahogy rémülten felugrik, fel a levegőbe, mintha lenne esélye menekülni. És láttam a rémületet a szemében, és azt, hogy én tudom, hogy már mindegy, vége, de ő még, érezve az ütést, fájdalmat, elvakulva próbál menekülni. Aztán pár ugrás és megáll, botladozik, ahogy általában szoktak, majd elesik és rugdal. És mire odaérek, a gyönyörű fényes szemek már nem látnak semmit, nem látják ezt a világot. És akkor nem bírtam meghúzni a ravaszt. Azt akartam, hogy úgy ugorjon, hogy ugyanúgy rémülten, felfelé, de ne érezze az elvakulást, a fájdalmat. És ne álljon ott botladozva, vért hányva. Tudod, fiam, azóta egy állatot nem ejtettem el...

Linus nem örült ennek a levélnek. Azt érezte, apja megöregedett, ereje fogytán. Valahol, nem is tudatosan attól félt, Svar már nem fog sokáig élni.

És egy reggel, amikor kilépett a belvárosi kőházból, melyben lakást béreltek, már érezte az ősz leheletét. A fák színesedtek a levelek, és határozottan nyers, hűvös volt az idő. Lassan közeledtek a végeláthatatlan,

nagy esők, melyek elhozták aztán a telet. Nyakán összehúzta a gallért, és gyors léptekkel munkahelye felé indult, kissé később, mint általában. Nem volt kötött a reggeli beérés, és ő általában estig dolgozott ügyis. Munkabírásával, fegyelmével nagy elismerést vívott ki az irodában. Reggel szeretkezett feleségével, akit azután vett el, hogy otthon jártak apjánál, és ő áldását adta rájuk. Vildének már a második alkalommal nem jött meg, így együttlétük különösen intim volt, e titok miatt, melyről persze csak ők tudtak még. Gondolt egyet. Csütörtök van, és a héten még nem volt a nagy, központi posta épületében, apja levele után érdeklődni. Ide beugrani csak egészen kis kitérő, és ma már úgyis máshogy alakultak a dolgok. Ahogy a levél dolga eszébe jutott, vele együtt minden gondja is. Első útjuk óta már több mint három év telt el, és ő úgy látta, apja nem fogja, nem tudja már meglátogatni őt. Leveleiben az öregséget sokszor említette. Lábfájdalmait, szédüléseit. Mégis nagyon várta, hátha az üzenetben már azt olvassa, hogy elindult ide. Mert ha nem, akkor bizony neki kell megírnia, hogy tavasszal meglátogatja, akármi történik is. Odahúzta a szíve őt is, és tudta, mennyit jelentene apjának a látogatás, de egy hónap távollét innen csak pár nap hasznos időt jelentene, a többi a hosszú, drága utazás. És neki ott a munkahelye, ahol nagyon jól keres, és nagyon megbecsülik, de egy hónap nagy idő. A lakásbérlet is pénzbe kerül, mert bár az öregek nagyon nagy örömmel fogadták volna őket nagy lakásukban, mégis az önálló életet választották. És most meg itt van Vilde terhesége, ha igaz, ez tovább nehezíti a helyzetet.

- Lám, mennyi idő telt el, az idő, az idő, dolgaim, felnőtt dolgaim vannak, apám talán már nem is az első – mondta fejében egy kissé gúnyos hang. - Add Uram, hogy apám olyat írjon, aminek nagyon örülnék! – mondta félhangosan, amikor a pályaudvar köszénszagát megérezte a téren, ahol a posta is állt.

Beállt a sorba, mint mindig. A fachwerk épület nagy csarnokában várakozva hallotta a pecsételők koppanását, érezte az enyv és a csiriz szagát, na meg a bekúszó mozdonyfüst szagát, a távoli világok üzenetét. És levél várta. De a címzést nem apja írta, bátyja írása volt a papíron.

- Uva nem írt még soha nekem, vajon mi történt?

A baljós érzés lassan kúszott be a kabátja, a mellkasa alá, s le a gyomrához. Átvéve a levelet, lehuppant egy padra a nagy teremben, és gyorsan kinyitotta azt. Ahogy olvasni kezdett, szinte megbénult attól. Csak a szeme járt, nem mozdult, mintha egy bombát fogott volna a kezében. A levélben ez állt:

Drága Testvérem!

Sajnos e levél útján kell megtudnod tőlem, hogy apánk, Svar Hopen ez év augusztus 12-én jobblétre szenderült. A nagy fenyőhöz temettük, Édesanyád mellé, én ástam meg a sírját.

Annyit elmondanék e levélben, hogy készült hozzád, bár nem tudom pontosan, hogy akarta ezt, mert ebben az évben már nem tudott volna a tél közeledte miatt elindulni. Nem volt jól, sokszor szédült, de erről nem engedett beszélni.

Vadászni ment egy héttel halála előtt, de nem tért vissza, ahogy általában szokott. Harmadnapra már keresték, én is odamentem. Nem találtuk. Az ötödik napon került elő, szédülten, öntudatlanul. Beszélni sem tudott. Mély alvásba szenderült, az orvos azt mondta, pihennie kell, és itassuk. De csak aludt ájultan. Amikor magához tért, igen nyugtalan volt, a szeme körbe járt, fel akart kelni, de nem tudott. Így nézegetett, próbálkozott egész álló nap, de aztán estére megnyugodott. A te nevedet mondta ki párszor, és egy helyre nézett a szobában, mintha megtalálta volna, amit idáig keresett. Alighanem téged látott akkor. Mosoly volt az arcán, és erősen könnyezett. Késő este aludt csak el, és nagyon hamar meg is halt.

Ha eljössz megnézni a sírját, gyere a Városba hozzám. Katre és a családja elmennek a völgyből, talán ide költöznek, nem tudom. Apánk pár személyes holmiját őrzöm, így a veled való levelezését is.

Sajnálom, hogy nem lehetél itt, ezekben a nehéz napokban. Családom, és minden ismerős részvétét küldi. Uva.

(folytatjuk)

KÖNYVAJÁNLÓ

A magyar múlt titkai iránt érdeklődő olvasó III. Béla Árpád-házi királyunk történelmileg hiteles életregényét tartja kezében.

A XII. század második fele az ő uralkodásának köszönhetően a magyar történelem egyik legsikeresebb szakasza volt. Béla ifjú éveit a gazdag és hatalmas Konstantinápolyban töltötte, az itt szerzett tapasztalatainak, valamint a tehetségének köszönhetően a magyar trónra kerülve sikerült felvirágoztatnia hazánk gazdaságát és kultúráját. Ebben az időben vált Magyarország Európa egyik leggazdagabb országává.

A történelemkönyvekből jól ismerjük a sikereit, e regényből viszont az is kiderül, hogy a győzelemig milyen küzdelmes és igencsak kalandos út várt rá."

***

Előszó

Azért írtam ezt a regényt, mert bár III. Bélát a történészek az Árpád-ház egyik legnagyobb formátumú királyának tartják, ennek ellenére a köztudatunkban még sincs a megfelelő helyen. Amikor beszélgetek emberekkel, ismerősökkel, többségüknek fogalma sincs, ki volt III. Béla. Pedig neki köszönhetően a XII. század végére Magyarország Európa egyik leggazdagabb országává vált, az ország határait kiterjesztette a Balkánra, a magyar műveltség alapjait ő tette le, létrehozta a kancelláriát, a tehetséges fiatalokat nyugati egyetemeken taníttatta. Az ő udvarában élt és dolgozott P. Magister, azaz Anonymus, aki az ő megrendelésére készítette el a magyarok első krónikáját, a Gesta Hungarorumot.

III. Béla nevéhez köthető László királyunk szentté avatása, mivel a pápánál ő járta ki ezt.

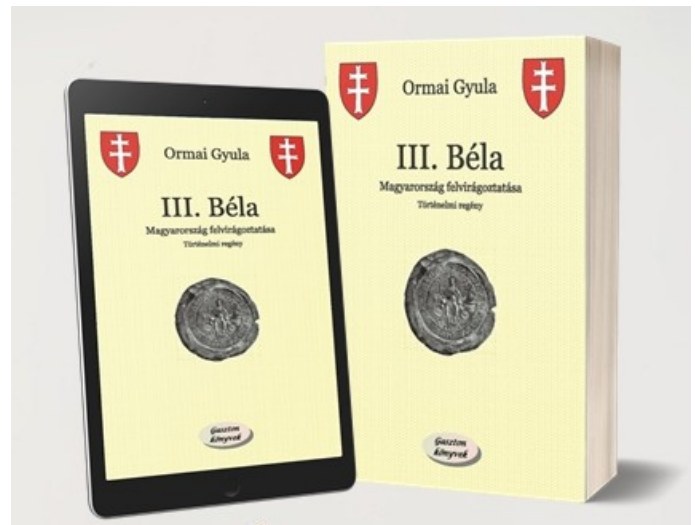
Utódai közül több szentet és boldoggá avatott embert találunk: Unokája Szent Erzsébet és Szent Ágnes, dédunokája Szent Margit, Szent Kinga, Boldog Jolán. Fia II. András, akinek nevéhez kötődik az Aranybulla, Magyarország első alkotmánya, ami Európában a második alkotmány. Unokája IV. Béla a második honalapító.

Utódairól számtalan regényben megemlékeztek, de Őt mintha elfelejtette volna az utókor irodalma. Jelentek meg róla regények, de ahogy róla se sokat tudunk, a róla készült művek is a feledés homályába kerültek.

III. Bélának nem csak a történelmi jelentősége érdekelt, hanem az élete is. Történelmi igazságérzetem mellett azt is fontosnak tartottam, hogy III. Béla élete tán valamennyi Árpád-házi királyunk közül a legkalandosabb volt.

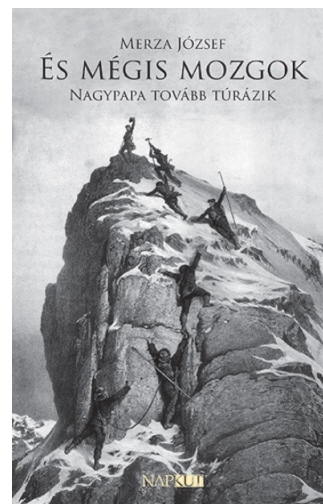
A történelemkönyvekből jól ismerjük a sikereit, e regényből viszont az is kiderül, hogy a győzelemig milyen küzdelmes és igencsak kalandos út várt rá.

A könyv elérhető: [NewLine \(newlinekiado.hu\)](http://NewLine(newlinekiado.hu))

KÁLLAY KOTÁSZ ZOLTÁN

KÖNYVAJÁNLÓ

Az ezredfordulót néhány álmosan nyújtózó esztendővel már meghaladtuk, amikor egy tavaszi napon túl korán ébredtem, és ha már így alakult, felkerekedtem, hogy friss, kemence meleg pékárut zsákmányoljak reggelire. A Keleti pályaudvar hajnali szürkületében a vadászmező, akarom mondani, pékség felé lopakodtam, amikor ismerős alak bukkant fel előttem. Többször megdörzsöltem a

szemem, az észlelés azonban nem változott: ő az, a matematikus, könyvtáros, tanár, szakfordító, szolgálatmegtagadó, lelki vezető... Akivel eddig szinte mindig csak a Reáltanoda utcai kutatóintézet könyvtárának villany világította labirintusában találkoztam, amint a polcok közötti másfél méteres szakaszokon cirkál... A turista. Mert a mozgásán és felszereltségén egyértelműen látszott, hogy nem hirtelen ötlet lódította útnak, hanem rutinszerű tevékenység végzésére indul. Közel húszéves ismeretség után tudtam meg, hogy Merza József szakmai berkekben jól ismert teljesítménytúrázó, és írói munkássága felőleli túráinak elmesélését is. Milyen szerencsés vagyok, gondoltam, hogy ismerhetek egy embert, aki a reáliák

Csendes-óceánja mellett legalább olyan otthonos a humán beltengerekben, aki a lelki kérdések aggályos boncolása (megszenvéde) mellett, lám, a testét is próbatételek elé állítja, aki a próbatételek előtt és után (és közben!), lám, oda tudja magát adni az élet örömeinek - milyen gyakran ismétlődik MJ beszámolóiban a szófordulat, "és élveztem az életet"! -, és aki a nehézségek-kellemetlenségek és boldog pillanatok széles amplitúdójának bejárása közepette is figyelmes segítője az oldalán caplató társaknak. A túrós táská hamarabb fogyjon el, mintsem kihűl... Igen, mindannyian úton vagyunk, szeretnénk teljesíteni egy általunk vagy mások által kitűzött távot - az időjárásról ne beszéljünk, és ne felejtsük el élvezni az életet!

HABOS LÁSZLÓ

VERSEK

Séta napfényben

Idő van! – kiáltja börtönőr,
s nyikorogó acélajtók nyílnak.
Félreáll az idő szótlan,
s feketeruhás rabok lépnek sorban
koromfeketén arany fénybe,
s a magányos betonudvar befogadja
áldozatait a vasszigornak,
s napfényölelésben lelkek zokognak.

***

az jutott...

nyílt acélajtó s bedobták
a mosodából hozott

megtisztított rabruhát
gyorsan szétkapkodták
rabló kezek
s az jutott ami a padlón maradt
a nadrág kicsi a kabát meg nagy
nem szólhatok elítélt vagyok
a nadrágon nincsen gomb
a kabát pedig foltozott
így kell beállnom a sorba
de nem bánom
mosolyogva lépek vezényszóra
hiszen még tiszta vagyok
csak ne kerüljön rám
olyan kosz
mely börtönmosodában
sem tisztítható

***

szabadulás

kinyílt kapuja a börtönnek
és szabadságra vágyó lelkem sietett
de nem láttam kékebbnek a felhőtlen eget
és nem nyeltem le nehéz könnyeket
csupán
egy láthatatlan bilincs kattant
imára kulcsolt kezemre

***

Szabadság...

ma tükörbe néz a talár
– mit jelent a szabadság
neked
nekem
s mit a végtelennek
a válasz mélyen ott van elrejtve
benned
bennem
s a mennyei szótlanságban
a bűnbánó sóhajtásban
a kettétört belső csendben
a marokba zárt végtelenben
mivel
minden lépésemet hittel...
én szabad voltam ott
börtöncellám falai között
de szabadon is rab vagyok
ég és föld között

a keresztre szegezettől ígéren
– öröklétre ítélve

X-X-X-X